

**Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Evropa
MISIA ANI KOSOVA**

**Notadeipe vash Volonteruno Iranipesko Prosesi ani
Kosova**

Oktobri, 2012

Mothavipe:

E verziya e Anglikana qhibyako akala publikaciako sitoy ofisialuni. Savore aver qhibyake verziye akala publikaciako siton iranipya e originaluna Anglikana verizako thay na siton ofisialune dokumentya.

TABELA E ANDRIPESKI

REZIME.....	4
1. INTRODUKCIA.....	5
2. LEGALUNO THAY POLITIKUNO RAMI VASH IRANIPE THAY IMPLEMENTIPE ANO KOMUNAKO NIVELI	6
2.1 Dikhlaripe e legalune thay politikune ramesko vash iranipe	7
Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe.....	8
Komunake Komunitetyenge Siguripeske Konsilya thay Lokalune Publikune Siguripeske Komitetya.....	10
2.2 Akanutno statusi e implementipesko e KOKI Regulativako	11
Vazdipe thay funkcionipe e KOKI	11
Komunake iranipeske strategie /akciake planya	12
Monitoripe thay evaluipe	13
2.3 Andripe e arakhipyengo.....	13
3. RUMIPE E SIGURIPESKA SITUACIAKO ANO IRANIPESKE THANA.....	14
3.1 Regionaluno dikhlaripe e siguripeska situaciako ano iranipeske thana.....	14
Gilanako regioni.....	14
Mitrovicako regioni	16
Peyako regioni	18
Prishtinako regioni.....	20
Prizrenosko regioni	21
3.2 Andripe e arakhipyengo.....	22
4. PHARE IRANIPESKE THANA	23
4.1 Regionaluno dikhlaripe e phare iranipeske thanengo	23
Gilanako regioni.....	23
Mitrovicako regioni	25
Peyako regioni	25
Prishtinako regioni.....	27
Prizrenosko regioni	28
4.2 Andripe e arakhipyengo.....	29
5. KONKLUZIE	30
6. REKOMANDIPYA	31

LISTA E HARNIPYENGI

KK	Komiteti e Komunitetyengo
MTH	Savore mekhle thanutne kotar e Kosova ano 1998–1999 konflikti thay Marti 2004 bishandipya
DRC	Danimarkako Nashle Manushengo Konsili
JDV	ja-thay-dikh vizite
JIV	ja-thay-informin vizite
EULEX	Evropaka Uniako Krieske Phiravipeski Misia
IOM	Internacionaluni Organizacia vash Migripe
KAAD	Kosovaki Agencia vash Avokipe thay Jamaipe
KFOR	NATO Kosovake Zoralipya
LPSC	Lokaluno Publikuno Siguripesko Komiteti
KKO	Komunako Komunitetyengo Ofisi
MKI	Ministria vash Komunitetya thay Iranipe
KKSK	Komunako Komunitetyengo Siguripesko Konsili
MLRA	Ministria e Lokalune Raipeska Administraciako
KOKI	Komunako Ofisi vash Komunitetya thay Iranipe
KOKI Regulative	Regulative vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe
MPA	Ministria e Publikuna Administraciako
KIO	Komunako Iranipesko Ofiseri
OSCE	Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Evropa Misia ani Kosova
YKRI	Yekhvahtune Korkore-Raipeske Institucie
RRK	Iranipe thay Reintegripe ani Kosova
Manuali	Redikhlardo Manuali vash Savahtuno Iranipe
UNHCR	Yekhune Themyengo Uqo Komisioneri vash Nashle Manusha
UNMIK	Yekhune Themyengi Yekhvahtuni Administracia Misia ani Kosova

REZIME

O na resipe e savahtuna soluciako vash buderi se pashe 235,000¹ mekhle thanutne (MTH)² kotar e Kosova luyarela te mothavel sheruni sfida vash o sah darakerne. Ji kay o siguri e mangle iranipesko e MTH ano olenge khera sito penjardo sar sheruno hako khetane e mashkarthemutne kriseya thay ano legaluno rami ani Kosova³ thay pashe e lunge vahtune angazhipeske vash akaya sura kotar o Kosovake institucie thay mashkarthemutne aktorya, o irande ani Kosova pandar arakhlona e seriozune aqhavipyencar vash olengo savahtuno iranipe, leindoy ktor o akcesi ano publikune servisya, ilakake hakaya thay socio ekonomikune shaipya; e rumimi siguripeski situacia ano iranipeske thana; thay tenzie mashkar o komuniteti kay ajukerla thay potencialune irande ano akala thana.⁴

Sar ktor oleske sherune mandatesko vash te monitorinel, promovinel thay garavel o manushikane hakaya, Organizacia vash Siguri e thay Ledeipe ani Evropa Misia ani Kosova (OSCE) phikoinela thay periodikune raportinela vash iranipesko procesi ani Kosova, monitoripeske trendya thay notadeindoy poro dikhipe ko Kosovake institucie e relevantune legalune thay politikune ramea.

Sine nesave pozitivune jamaipya ani iranipeski politika sar kotar 2010, numay implementipe kotar komunake institucie na sine pashe e efektiviteteske. 2010 raipeski regulativa mandatimi vash vazdipe e komunake koordinipeske mekanizmeng, Komunako Ofisi vash Komunitetya thay Iranipe (KOKI), kerde o vasho angluno bajako vash o adresipe e identifikime problemyengo ano iranipesko thay reintegripesko procesi ano komunako niveli. Pashe akaleske, ji akana, isi hari evidenca kay akava mekhla dikhle laqharipya ano jamaipe, implementipe thay koordinipe e iranipeske aktivitetengo ani akaya rig.

Seriozuno darakeripe sito rumimi siguripeski situacia ano nesave iranipeske thana, kote dikhililo yekh bayripe e incidentyengo kola qalavena e iranden thay olengi ilaka. But verutno qoripe akale thanengo, nesave ver e rumipe e thanengo e religiune thay kulturune vashnipesko thay dikhlo harno niveli e qalavipyengo, sinele negativuno impakti ano percepcie e siguripesko khetano ano iranipeske komunitetya thay potencialune irande. Ji kay buderi komune lele akala incidentya sar seriozune, mothavdinoy olengo suporti vash o qalavde komunitetya prekal o deklarate kolencar krisinena akava thay tereneske vizite, nesave na reste te len ayekha nesavi akcia vay diso yaver.

Ano nesave phare iranipeske lokacie, tenzie mashkar potencialune irande thay komuniteti kay ajukerla may but aqhavde o iranipesko procesi. Ano buderi sure akala aqhavipya sito phjangle e na alosarde maripeske krimyencar vay nashalde

¹ Yekhune Themengo Uqo Komisioneri vash Nashle Manusha (UNHCR), Nesave e Nashle Manushengo thay Mekhle Thanutnengo pandar rodona solucie ano Ratorigune Evropake Thema, sar kotar 30 Yuni 2012.

² Vash akava raporti, e kategoria “mekhle thanutne” astarela e savore personyen nashte kotar e Kosova pe 1998–1999 konflikti thay Marti 2004 bishandipya.

³ Dikh sekcia 2.1 may tele.

⁴ Vash buderi detalya, dikh OSCE raporti *Komunake Respodipya vash Mekhlo Thanipe thay Iranipe ani Kosova* (Novembri 2010) (OSCE raporti 2010). <http://www.osce.org/kosovo/73854> (akcesimo 13 Aprili 2012).

manushenge sure, ini kay akala faktorya ruminena sar si pandar na alosarde ilakake puqipyay thay e sasutni politikuni situacia ayekha vi khelela rola. Sito but darakedo kay, e nesave yaveripyencar ani Jakova, Klina thay Prizren, komunako krisipe vash ayekha akcie na ovela; ano harno gendo e buderi seriozune surengo komunake sevalutne korkore mothavna vash puterde kondicie e iranipeske procesesko ano avrialune faktorya, sar si e rezolucia e naalosarde ilakake puqipyengo vay yaveripe ano nareste politikune shaipyay.

OSCE mangela kotar Kosovake institucie kay te lel o sah mangle mase vash te sigurinen o pherdo implementipe e legalune thay politikune ramesko, leindoy kotor o vahtune formirime KOKI, o jamaipe thay implementipe e komunake iranipeske strategiengo, thay alokipe e adekvatune bujeteske resuryengo vash iranipeske aktivitetay. Palo keripe e siguripeske incidentyengo kotar qalavena e iranden, uqe komunake sevalutne musay te mothaven poro phikoipe vash irande komunitetya prekal o publikune deklarate e krisipeske thay azhutipeske tereneske vizite. Siguripeske aktorya musay te lungyaren olenge tentipya vash te sigurinen e qalavde komuniteten prekal o bayaripe e patrulipesko thay komunitetengo policipe ano iranipeske thana, thay te kerel may baro vastipe e lokalune komuniteteske garavipeske mekanizmengo, may but e Komunake Komunitetenge Siguripeske Konsilengo (KSKS) thay Lokalune Publikune Siguripeske Komitetya (LPSC). Savore aktorya kola kerena buti ano iranipe musay te biqhalen klaro mesazhi, leinody kotor e publikuni deklarata e phikoipesko thay regularuno kotorleipe kotar uqe sevalutne ano iranipeske aktivitetay, akava phikoipe vash iranipesko procesi musay te ovel nakondicyuno. Centralune thay komunake institucie musay te keren buti khetane e Kosovaka policia thay mashkarthemutne organizaciencar vash te jamainen aktivitetay vash mashkar etnikuno dialogi vash te jamainen pakyavipe mashkar o komuniteti kay ajukerla thay odova kay irangyola.

1. INTRODUKCIA

Siguruno thay manglo iranipe e MTH ano olenge khera sito yekh kotar sheruno hako kova kontribuinela ano stabiluno multi etnikuno malipe ani Kosova. Pashe akaleske, pashe 220,000 personya kola nashte pe 1998–1999 konflikti aqhona ano mekhlo thanipe. May but, odola kola irandile arakhlona seriozune sfidencar ano olengo savahtuno iranipe, e limitime akceseya vash olenge hakaya thay servisya, leindoy kotor thanipe thay ilakake hakaya; adikerdo siguripesko darakeripe; thay tenzie e komuniteteya kay ajukerla ano nesave thana.

Akava raporti dela o pherdo dikhlaripe e volonteriyune iranipeske procesesko ani Kosova, deindoy fokusi vash e situacia e komunitetyengo ano numerikuno harno gendo ano respektivune komune. Phanglo e iranipeske proceseya, kote o trinto themyenge irande MTH zorea, o organizimo volonteruno iranipesko procesi kerdo kotar MTH' qaqune atikulinela o mangipe vash iranipe thay sito phiravdo kotar lokalune institucie, kotar e Ministria vash Komunitetya thay Iranipe (MKI), thay dikhlargyola kotar Yekhune Themyengo Uqo Komisioneri vash Nashle Manusha (UNHCR).

Pe Novembri 2010, e OSCE Misia ani Kosova ikalgja o publikuno raporti titulimo *Komunake Respodipya vash Mekhle Thanutne thay Irlande ani Kosova*⁵, kova arakhla kay o progresi kotar komune ano pheripe e iranipeske obligipyengo sine limitime thay na pherde, mothavindoy o problemya e naefektivune vay e naimplementipesko e relevantune administrativune ramesko, kishlo koordinipe mashkar o centralune thay lokalune niveleske institucie, limitime financialune resursya thay nanipe e politikune mangipesko.

Akava notadeipe jamainela o arakhipya e 2010 raportesko thay dela o laqharipe e halovipesko kotar komunake institucie e legalune thay politikune ramea kova regulinela o iranipe. Akava ayekha vi konsiderinela duy sherune jamaipya: angluno, o bayripe e siguripeske incidentyengo ano iranipeske thana ani sah e Kosova, thay olengo impakti ano percepcie e siguripesko vash o irande; thay, duyto, o problemi e “phare iranipeske thanengo”, kote o savahtune tenzie mashkar irande, vay potencialune irande, thay komuniteti kay ajukerla aktivune aqhavena o iranipesko procesi.

O rodlaripe vash akava raporti bazirimo sito pe data kedimi kotar OSCE Umalenge Ekiye ano serie e intervistyenge e komunake sevalutnencar, reprezentya e irandengo, MTH, komuniteti kay ajukerla thay mashkarthemutne organizacie kola kerna buti vash iranipe mashkar Januari thay Marti 2012, trin masekune regularune siklipya, thay may buhlo umalako notadeipe. O raporti uqharela 34 komune⁶, thay raportipesko periodi sito kotar Januari 2011 ji pe Avgusti 2012.

Vash te den o laqhardo notadeipe e komunake progresesko ani akaya umal, e duyto qhand e raportesko mothavela o jamaipya ano legaluno thay politikuno rami vash iranipe thay notadeinela olesko implementipe kotar komunake institucie. Ov ayekha vi mothavela, ani nesavi rig, o vazdipe thay funkcionipe e neve mandatime koordinipeske ofisyengo, KOKI, thay jamaipe e komunake iranipeske strategiengo vay akciake planyengo. Trinto qhand mothavela o regionaluno dikhlaripe vash o rumipe e siguripeska situaciako ano iranipeske thana, thay notadeinela olengo impakti ano percepcie e siguripesko vash o irando komuniteti thay potencialune irande. Shtarto qhand dela regionaluno dikhlaripe e phare iranipeske lokaciengo thay notadeinela o sebepya vash o leparde tenzie. O raporti konkludinela e kedime arakhipyencar ano akala trin phangle puqipya thay dela sherune rekomandipya vash relevantune institucie thay interesime riga.

2. LEGALUNO THAY POLITIKUNO RAMI VASH IRANIPE THAY IMPLEMENTIPE ANO KOMUNAKO NIVELI

Sar si pe arakhipya e 2010 raportesko, akaya sekcia mothavela o progresi kotar o komune vash efektivuno implementipe e legalune tahy politikune ramesko vash iranipe thay reintegripe ani Kosova. Angluno kotor prezentinela o buhlo dikhlaripe akale ramesko, mothavindoy o jamaipe kay lele kotor ano raportipesko periodi, thay notadeindoy akala mamuy o rami e 2010 regulativako mandatimo vash te formirinel

⁵ Yekhuno.

⁶ O raporti na astarela o trin uprune komune Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok thay Zvečan/Zvečan, kola aplikinena Srbijuno krizi.

KOKI ano sah komune ani Kosova⁷. O duyto kotor notadeinela o implementipe e neve ramesko vash lokaluno niveli, fokusindoy palem o formiripe thay funksionipe e KOKI thay vash o jamaipe e komunake iranipeske strategiengo thay akciake planyengo.

2.1 Dikhlaripe e legalune thay politikune ramesko vash iranipe

Legaluno rami ani Kosova reafirminele o hako e sah MTH vash te irangyon ano olenge khera ano siguripe thay mangipe thay te relaqharen olenge khera thay ilake (vay te len manglo kompenzipe) ani lenya e mashkarthemutne manushikane hakayenge standardyencar thay instrumentyencar.⁸ May but, relevantune institucie silen obligipe te vazden o kondicie thay te keren o manglo shaibe vash te mekhen e MTH vash te irangyon ano olenge khera ani siguruni thay mangli qhand, vash te len kotor ano olengo planiripe thay menajipe olenge iranipesko thay reintegripe, thay te len kotor yekhune ano publikune puqipya thay te ovelolen yekhuno akcesi ano publikune servisya.⁹ Akala hakaya siton phangle ano trin bazikune hakaya: tromalipe e phiripesko, mestipea o vastipe e ilakako, thay respekti vash privatyuno thay familiaruno jivdipe.¹⁰

2006 Protokoli e Volonterune thay Savahtune Iranipesko konfirmingya o obligipe e sah partiengo kay te sigurinen o siguruno thay naqalavdo iranipe e MTH ano olengo than e originako, relaqhaharipe olenge ilakake hakayengo, ayekha vi keripe e kondiciengo vash tromalo jivdipe vash o sah personya.¹¹ Kotar 2006 o sheruno politikuno dokumenti vash volonteruno iranipe sine Redikhlardo Manuali vash Savahtuno Iranipe (Manuali)¹², kova defininele o role thay godornipya e centralune thay lokalune niveleske instituciengo ani sakoya qhand e iranipeske procesesko thay hraminela o procedure thay koorinipeske mekanizmya vash te adresinen o mangipya thay te promovinen o hakaya e MTH thay iranipe.¹³ Buti ver, Evropako Partneritetesko Akciake Plani 2012 hraminela o mase kay o Kosovake institucie musay te len vash te bayaren o prioritetya qhivde ano Evropako Partneritetesko

⁷ Ofisi e Sheruneministresko, Regulative Gn. 02/2010 vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay iranipe, adoptimi pe 12 Avgusti 2010, khuvgya pe zoralipe pe 27 Avgusti 2010 (KOKI Regulative).

⁸ Dikh Artiklo 13.2. e Univerzaluna Deklaraciako vash Manushikane Hakaya; Artiklo 12.4 e Internacionaluna Konventako vash Civilune thay Politikune Hakaya; thay Artiklo 5.d.ii e Internacionaluna Konventako vash Eliminipe e sah Formengo e Rasyuna Diskriminaciako.

⁹ Dikhe Ekonomikuno thay Socialuno Konsili, E/CN.4/Sub.2/2005/17, 28 Yuni 2005, Aneksi.

¹⁰ ECHR, ETS 5, publikimo vash 4 Novembri 1950, Protokoli 4, artiklo 2; Protokoli 1, Artiklo 1; thay Artiklo 8, respektivuno. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3b04.html> (akcesimo 13 Yuni 2012).

¹¹ "Protokoli vash Volonteruno Iranipe thay Savahtuno iranipe mashkar Yekhune Themyengi Yekhvahtuni Administracia ani Kosova thay Yekhvahtune Institucie e Korkore Raipesko ani Kosova thay Srbiako Raibe", 6 Yuni 2006. [http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpDocuments\)/599101B6A5D50CB1C1257225005D45D9/\\$file/Protocol+on+return+Serbia+2006.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpDocuments)/599101B6A5D50CB1C1257225005D45D9/$file/Protocol+on+return+Serbia+2006.pdf) (akcesimo 13 Yuni 2012).

¹² Yekhune Themyengi Yekhvahtuni Andruni Administracia Misia ani Kosova/Yekhvahtune Korkore Raipeske Institucie (YKRI), *Redikhlardo Manuali vash Savahtuno Iranipe*, Yuli 2006. Politikako rami ikaldo pe 2006 sito bazirimo vash internacionalune manushikane hakayenge standardya, leindoy kotor 1998 Yekhune Themyenge Mothavipeske Principya ano Inernalune Mekhle Thanipya.

¹³ Pe 2010, e MKI iniciringya o redikhlaripe e Manualesko e reseya vash laqharipe thay lokhyaripe e procedurenge mangle vash te finalizinen iranipeske programya thay proyektya.

Halovipe thay te pheren o Standardya vash e Kosova, specifikune identifikindoy o pozitivuno obligipe ano ktor e Kosovake instituciengo vash te “azhutinen thay promovinen o iranipe e nashle manushengo thay mekhle thanutnengo kotar o sah komunitetya”.¹⁴

Ini kay o Manueli musay pandar te yaveringyol kotar e sahasardi politika vash savahtuno iranipe, nesave olenge proviziendar kerdile vash nesave neve iniciative. Ano Februari 2010, MKI formalune adaptingya oleski Strategia vash Komunitetya thay Iranipe (2009–2013)¹⁵, kote qhivena o baro mangipe ano ekonomikuno jamaipe thay savahtunipe e komunitetyengo. Andar o rami akala strategiako, ano Marti 2012 e MKI ayekha vi publikingya o but ajukerdo redikhlaripe e mothavipyengo vash prioritizipe e azhutipesko vash MTH thay irande, e reseya vash bayaripe e gendesko e volonterune iranipesko, deindoy mangle solucie vash mekhle thanutnenge familie, thay stabilizindoy thay zorakerindoy komunitetyenge ledeipya.¹⁶

Strategia vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetyengo ani Kosova¹⁷ dela pheruno garavipe vash o MTH kotar Kosovake Romane, Kosovake Ashkalyune thay Kosovake Egipqanyune komunitetya, mekhindoy vash olengo iranipe ano olenge thana e originako vash tromalipea te alosaren alternativune thana. Ayekha vi dikhlarela o specifikune azhutipeske mase vash o trin komunitetya.

Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe

Sar kotar 2010, may hramimo politikako jamaipe kay astarela o iranipe ano komunako niveli sine 2010 Regulativa vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe (KOKI Regulativa)¹⁸, koya sitoy mandatimi te formirinel e lokalune koordinipeske mekanizmya vash iranipe thay komunitetyenge puqipya ano sah komune. Sar si pe KOKI Regulativa, akala ofisya siton primarune aktorya godorne vash phiravipe e suksesune iranipeske thay reintegripeske politikengo ano lokaluno niveli, thay vash implementipe e reintegripeske thay jamaipeske iniciativengo kay kerena kondicie phanglo e savahtune iranipea, may but ano termiya vash garantipe e akcesesko ano sherune hakaya thay servisya, leindoy ktor ilakake hakaya, sastipesko dikhipe, edukipe thay jamaipe.

Prekal o kreiripe e KOKI, centralune institucie mangle te adresinen disave aqhavipya kay aqhavde olenge institucionalune nakhle – komunake komunitetyenge ofisya (KKO) thay komunake iranipeske ofisya (KIO)¹⁹ – kotar efektivuno funkcionipe.²⁰

¹⁴ EPAP 2012, adoptimo pe 9 Avgusti 2006, q. 57. http://www.mei-ks.net/repository/docs/European_Partnership_Action_Plan_2012.pdf (akcesimo 13 Yuni 2012).

¹⁵ MKI, Strategia vash Komunitetya thay Iranipe 2009–2013, 12 Februari 2010.

¹⁶ MKI, Mothavipya vash Implementipe e Iranipske Phikoipeske, 27 Marti 2012. <http://www.mkk-ks.org/repository/docs/Guldelines%20for%20Implementation%20of%20Return%20Support2.pdf> (akcesimo 13 Yuni 2012).

¹⁷ Ofisi e Sheruneministresko, Strategia vash Integripe e Romane, Ashkalyune thay Egipqanyune Komunitetyengo ani Kosova (2009–2015), 24 Decembri 2008 (RAE Strategia).

¹⁸ KOKI Regulativa, *may tele* nota 7.

¹⁹ KOKI Regulativa, *may tele* nota 7, truminela o eks KKO thay qhivela pe KIO (Artiklo 12, Tranzicionalune Provizie, e Regulativako; dikh ayekha vi Artiklo 23.10 e UNMIK Regulativako 2007/30 vash Korkoro Raibe e Komuniengo ani Kosova, amendindoy UNMIK Regulativa 2000/45 vash Korkoro Raibe e Komunitetyengo ani Kosova; thay e UNMIK/YKRI Redikhlardo Manuali vash Savahtuno Iranipe, Yuli 2006, qhamya 18–20).

²⁰ Dikh OSCE raporti 2010, *supra* nota 4.

Vasno, KOKI sine darinya ano legalune provizie kola may angle na ule²¹, thay sine ekspresune mandati vash te “koordininen o iranipesko procesi thay te promovinen o kreiripe e kondiciengo vash savahtuno iranipe thay reintegripe e mekhle thanutnengo thay irande personyengo ani komuna” ano resipeske obyektive vash azhutipesko konsistentuno implementipe e raipeske politikengo thay normativuno rami vash komunitetya, iranipe thay reintegripe.²² E nevi KOKI Regulativa ayekha vi on mangle te keden ofisya o mangle bujeteske thay logistikune phikoipya vash te performinen olenge bukya efektivune, thay te den olenge may but vastipe thay godornipe prekal o harmonizime bukyake mothavipya, termya e referencako, surake pustikake manualya thay raportipeske shablonya.

O bukya e KOKI-go astarena vi o godideipe thay azhutipe e relevantune komunake institucie thay yaver publikune servisyenge provayderya vash o implementipe e raipeske politikengo vash komunitetya kola siton ano numerikuno harno gendo ano komunako niveli, leindoy kotor pe iranipeske thay reintegripeske puqipy. Ofisya siton godorne vash notadeipe e mangipyengo e irandengo thay reirande personyengo; kerindoy tereneske vizite; promovindoy godinipesko vazdipe e egzistune politikengo vash o relevantune sevalutne thay komunitetyenge reprezentya; azhutindoy akcesi ko publikune servisy; thay jamaindoy, implementindoy thay monitorindoy proyektya thay aktivitetiya vash garavipe e komunitetyenge hakayengo²³, ayekha vi e irannde thay reirande personyengo. On ayekha vi siton godorne vash te den e irandenge informacia vash olenge hakaya thay shayutno phikoipeske strukture thay azhutipy, thay referindoy olen ko kompetentune ofisya andar e komunaki administracia. KOKI siton mandati te koordininen aktivitetiya e relevantune komunake thay centralune institucie ano promovipe thay garavipe e komunitetyenge hakayengo thay savahtuno iranipe thay reintegripe e mekhle thanutnengo thay reirande personyengo.²⁴

KOKI siton vi astarde e jamaipea e komunake iranipeske strategiengo vay akciake planya vash te implementinen planya thay raipeske politike, vash te den e komunake institucienge rami vash te den godi vash olenge aktivitetiya ani akaya umal. Akala politikake dokumentya silen resipe te azhutinen transparencia thay konsistenciana ani komunaki buti vash iranipe thay te bayaren ledeipe mashkar o relevantune aktorya. Mekhle thanutne komunitetya siton inkuraime te angazhinyon direktune ano olengo jamaipe, prekal o identifikipe e specifikune aqhavipyengo thay butyarne solucie.²⁵

Komunendar rodingyola kay te alokinen mangle financialune resursya thay te den logistikuno suportu vash implementipe e KOKI Regulativako. Andar sakoya komuna, o sheruno e KOKI akharela godornipe vash vazdipe thay efektivuno funkcionipe e

²¹ Kriisi vash Korkoro Raipi na dela e komunake komunitetyenge ofisyenge, mekhindoy olen ani diskrecia e komunenge te puteren o ofisi vay na. Kriisi Gn. 03/L-040 vsh Lokaluno Korkoro Raipi, 15 Yuni 2008.

²² KOKI Regulativa, *supra* nota 7, Artiklo 7.1.3.

²³ Kriisi Gn. 03/L-047 vash Garavipe thay Promovipe e Komunitetyenge Hakayengo thay olenge Jenengo, 15 Yuni 2008.

²⁴ KOKI Regulativa, *supra* nota 7, Artiklo 7.

²⁵ Role thay godornipya e KOKI ano phikoipe e jamaipesko thay dikhlaripesko e implementipesko e bershune komunake iranipeske strategiengo thay e specifikune proyektengo reseya vash kreiripe e kondiciengo vash savahtuno iranipe thay reintegripe e mekhle thanutnengo sito may but detalimo ano termya e referencako kola regulinena e buti e ofisesko.

ofisesko.²⁶ Ano raportipesko periodi, pe Yuli 2011, butyake mothavipya thay termya e referencako kay regulinena e buti e ofisyengo kote aprovisali, thay pashutne distribuisali ko komunake institucie ani sah e Kosova.²⁷

Komunake Komunitetyenge Siguripeske Konsilya thay Lokalune Publikune Siguripeske Komitetya

Ji kay KOKI siton fokusyune thavdya vash lokaluno implementipe e iranipeske politikengo thay projektengo, olengo mandati na buhlargyola ano koordinipe e komunake respodipyengo pe seriozune siguripeske incidentya²⁸ kay qalavena e iranden. Akanake, yekhuno mekamizmi mandatimo vash te artikulinen thay del godi e komunake godornipyenge vash ayekha incidentya siton KSKS.²⁹

Sar si pe relevantune legalune thay administrativune ramya³⁰, yekh e KSKS musay te formirinyol ani sakoya komuna³¹, thay musay te astarel yekhuno reprezenipe e savore “etnikune komunitetyengo” kola thaningyona ani odoya komuna ayekha vi sar yaver interesime riga³². KSKS siton phiravde kotar sheruno³³ thay phiravde e “ident [fikipea] e darakeripyengo phanglo e publikune siguripea thay rekomand[inena] komunake komunitetenge siguripeske] akciake planya [...] ano ledeipe e [...] lokalune komunitetyencar vash te adresinen, na nuumay o krimya, numay vi ‘e dar e krimyendar’”.³⁴ On siton vi mandatime te keren pakyavipe mashkar e policia thay o thanutne “prekal formiripe e partneritetesko thay phiravipeske iniciative vash te alosaren siguripeske problemya ano sakova komuniteti”, thay te keren yekh “bershuno akciako plani” vash komunitetyengo siguripe.³⁵

²⁶ KOKI Regulativa, *supra* nota 7, Artiklo 10.2. Dikh ayekha vi o lil e Talo Sheruneministresko vash sherune, datimo pe 17 Avgusti 2010.

²⁷ Butyako mothavipe thay termya e referencake aprovisale kotar Ministria vash Publikuni Administracia (MPA) pe 4 Yuli 2011, ano phanglipe e MPA Regulativa 03/2010. Musay te dengyol nota kay Artiklo 12 e Tranzicionalune Proviziengo e KOKI Regulativako ikalela kay: “Sevalutne kay kerna buti ano Komunake Komunitetyenge Ofisya thay sar Komunake Iranipeske Ofiserya ano vahti e khuvipesko ano zoralipe e Regulativako, kola formirisale e Ofisestar arakhlile shayutne vash kotorleipe ano Ofisi, ka luyaren te keren buti andar olengi akanutni buti, pokipe thay post koeficienti, ji kay o MKI [Ministria vash Komunitetya thay Iranipe] dela neve butyake mothavipya ano phanglipe e Artikloa 10.4 e Regulativako”. Yekhuno Artiklo 12 mothavela kay akala sevalutne kola arakhlile te oven qalavde ka lungyaren olengo kontrakualuno ledeipe e komuna thay ka ovelolen hako te transferingyon ano phanglipe e civilune serviseske procedurancar.

²⁸ Vash o res akale raportesko, “seriozuno siguripesko incidenti” sito yekh odolestar kova sile potenciali te destabilizinel e siguripeski situacia, thay astarela verbalune vay fizikune atakya pe personya, privatyuni ilaka thay thana e kulturune thay religiune hramipea. Dikh OSCE Raporti *Komunake Respodipya vash Siguripeske Incidentya kola Qalavena e Komuniteten ani Kosova thay Rola e Komunake Komunitetenge Siguripeske Konsilengo* (Decembri 2011) (OSCE Siguripeske Respodipya Raporti 2011). <http://www.osce.org/kosovo/86766> (akcesimo 19 Yuni 2012), q. 1.

²⁹ May but informacia vash e rola e KSKS-gi, dikh OSCE Siguripeske Respodipya Raporti 2011, *supra* nota 28.

³⁰ Krisi Gn. 04/L-076 vash e Policia, 2 Marti 2012 (Krisi vash Policia); Administrativune Instrukcie Gn. 08/2009 MIA – 02/2009 MLRA vash Komunake Komunitetenge Siguripeske Konsilya, 20 Marti 2009 (AI vash KSKS 2009).

³¹ AI vash KSKS 2009, *supra* nota 30, Artiklo 1.

³² Yekhuno, Artiklo 3.

³³ Yekhuno, Artiklo 8.1.

³⁴ Yekhuno, Artiklo 4.

³⁵ Yekhuno, Artiklo 11.

Pheruno siguripesko mekanizmi kay shay te iniciringyol ano lokaluno niveli sito LPSC – konsultativuno trupi kovaanela khetane lokalune komunitetyenge jenen, policiake sevalutnen thay reprezentyen e lokalune mediengo kana on identifikinen a mangipe “kay te implementinen policiake initiative thay te laqharen komunitetengo siguripe ani akaya umal”.³⁶ Reprezenti e LPSC musay te beshel permanentune ano olesko komunako KSK, thay shay te vastinel KSK vash te adresinel nesavo darakeripe kay nashti te ovel alosardo ano lokaluno niveli.³⁷

2.2 Akanutno statusi e implementipesko e KOKI Regulativako

KOKI Regulativa sito komperativuno nevo jamaipe thay olesko pherdo thay efektivuno implementipe pandar na sito ano drom. May but notadeindoy o implementipe e sah proviziengo, ayekha vi, akaya analiza ka fokusinel vash o progresi ano trin umala e centralune vasnipesko pe avutno efektivuno funkcionipe e ofisyengo: olengo formaluno formiripe, adekvatuno bujetesko alokipe, thay jamaipe e komunake strategiake dokumentyengo. Ov ayekha vi ka mothavel e provizia e monitoripeski thay evaluipeski.

Vazdipe thay funkcionipe e KOKI

Ano lil, KOKI Regulativa kergya but laqho dromipe vash adresipe e harnipyengo ano KKO thay KIO: sar olenge nakhle, o nevo KOKI sito darinyuno ani legaluni provizia thay ovela e sahasarde godideipea vash olengo operipe, leindoy ktor prekal o harmonizime termya e referencako thay butyake mothavipya, thay regionalune tereneske aktivitetya ktor centralune niveleske institucie kola silen res ano godinipesko vazdipe prekal KOKI stafi vash olenge neve bukya thay godinipya.³⁸

Pashe akaleske, ano buderi sure akala pozitivune administrativune jamaipya na implementisale efektivune. Pashe e fakeske kay e KOKI regulativa kerdili pe Avgusti 2010, ktor Avgusti 2012 trin ktor notadeime komune na reste te formirinen olen.³⁹ May but, andar akala KOKI kay sine ano than, 13 na inkorporisale ano komunake statuty⁴⁰, sar rodingyola⁴¹.

Nanipe e bazikune sheyengo sar si kompyuterya, telefonya vay vrde sine sheruno faktori kova ruminela o efektivuno funkcionipe e KKO thay KIO, aqhavindoy olen

³⁶ Generalune Kondicie vash Formiripe thay Funkcionipe e Legalune Publikune Siguripeske Komitetyengo (Generalune Kondicie vash LPSC), Art. 2.

³⁷ Kriisi vash Policia Gn. 03/L-035, Art. 7.5; AI vash KSK 2009, Art. 4.1.10; Generalune Kondicie vash LPSC.

³⁸ Misalake, pe Septembri thay Oktobri 2011, e Butyarni Grupa vash KOKI organizingya regionalune truyale mase phikoime ktor OSCE vash te vazden o godinipe vash o termya e referencako thay butyake mothavipya. Ano avutne maseka, MKI planiringya te keren o godideipeski pustik vash operacionalune godideipya vash KOKI thay te den treningeske sesie vash manglo vastipe. Intervista e MKI sevalutnea, Prishtina, 19 Marti 2012.

³⁹ Pe Avgusti 2012 KOKI na formirisalo ano Yunik, Malisheva vay Mamusha/Mamuša/Mamushë/Mamuša.

⁴⁰ KOKI na inkorporisalo ano komunako statusi ani Deqana/Dečane, Dragash/Dragaš, Jakova/Đakovica, Glogovci/Glogovac, Hani e Elezesko/Đeneral Janković, Kaqanik/Kaçanik, Kamenica/Kamenica, Klina/Klina, Obiliqi/Obilić, Poduyeva/Podujevo, Prizren, Shtimla/Štimlje thay Suhareka/Suva Reka.

⁴¹ KOKI Regulativa, *supra* nota 7, Artiklo 3.2.

kotar keripe efektivuna bukyako thay leipe e may buderune tereneske aktivitetengo.⁴² KOKI Regulativa kergya buti ano laqharipe akale problemesko rodindoy kotar komune te len shayutne “adekvatune financialune resursya vash implementipe akala regulativako”⁴³, thay reportinela kotar OSCE Umalake Ekipe kay buderi komune dende e KOKI-ge adekvatuno bujeti vash 2012⁴⁴; sah bujeti uqharela stafeske pokipya thay (harno) buderipe e KOKI alokinde bujeti vash bazikune operacionalune hajripya⁴⁵. Pashe akaleske, nesave lele fondya vash aktivitetiya vay proyektya⁴⁶, koya ka kerel phare olenge may but godornipya, leindoy kotor tereneske vizite vash irande komunitetya thay proyekteske jamaipya thay implementipe.

Kana on ovna sah, aktivitetiya kola silen res koordinipe mashkar centraluno thay lokaluno niveli siton organizime ani sporadikuni baza thay siton dominime kotar telune akcesya vash informaciako ulavipe. O phiripe e informaciako mashkar centraluno thay lokaluno niveli aqhola but kishlo, thay komunake sevalutne buti ver rovnape vash o nanipe e regularuna thay sistematikuna informaciako thay godideipe kotar centralune institucie. Sar rezultati, komune siton nainformime vash legislative vay admiistrativune jamaipya ano centraluno niveli, thay vash o avutne programya, proyektya vay financialune shaipya menajime kotar centralune niveleske institucie.

Komunake iranipeske strategie /akciake planya

Phanglo e jamaipea e komunake iranipeske strategiengo vay akciake planyengo kola silen res azhutipe e MTH thay irande, progresi ano raportipesko periodi sine limitimo, e situacia koya sine ververutni mashkar o komunitetya.⁴⁷ Numay 10 komune kerde o komunake iranipeske strategie thay akciake planya vash 2011/2012⁴⁸, mekhindoy e aqhile 24 notadeime komunenge bizo koherentuni politika vash te den godi ani olengi buti vash iranipe thay reintegripe.

Vasnipea, nakhlo monitoripe kotar OSCE mothavgya kay o planirime iranipeske aktivitetiya sine numay efektivune implementime kana on qalavdile kotar adekvatune financialune resursya thay hraminde politikuno angazhipe kotar uqe politikune sevalunte, ayekha vi mashkarthemutne organizacie; ano komune e nesave financialune resursyencar thay harno politikuno mangipe, progresi sine hari hramimo

⁴² OSCE raporti 2010, *supra* nota 4.

⁴³ KOKI Regulativa, *supra* nota 7, Artiklo 10.1.

⁴⁴ Sar si pe raporti kotar OSCE Umalake Ekipe, dersh komune na reste te alokinen nesavo bujeti vash olenge KOKI: Gilana/Gnjilane, Yuniko, Malisheva/Mališevo, Mamusha/Mamuša/Mamushë/Mamuša, Mitrovica, Poduyeva/Podujevo, Ranilug/Ranillug.

⁴⁵ Akanake, 17 komune alokinde fondya specifikune vash bazikune ofisyenge sheya thay operacionalune harjipya. Akala siton Dragashi/Dragaš, Ferizay/Uroševac, Jakova/Đakovica, Istog/Istok, Kaqanik/Kaçanik, Kamenicë/Kamenica, Lipyan/Lipljan, Mitrovica/Mitrovica, Novo Brdo/Novobërdë, Obiliq/Obilić, Peja/Peć, Prizren, Ravuco/Orahovac, Skenderay/Srbica, Shtërpe/Shtërpçë, Viti/Vitina thay Vuqitna/Vučitrn.

⁴⁶ Numay shov komune alokinde fondya specifikune vash aktivitetiya/proyektya: Jakova/Đakovica, Glogovci/Glogovac, Istogi/Istok, Mitrovicë/Mitrovica, Peja/Peć thay Shtimla/Štimlje.

⁴⁷ Ji kay nesave komune, misalake Gilana/Gnjilane, Prizren thay Vitia/Vitina jamainde thay formalune aprovinde komunake iranipeske strategie vash 2011/2012, ano konsultipe e nesave relevantune interesime rigencar, buderi se duy e trinengo (27) na lele nisavi akcia ano akaya rig.

⁴⁸ Ferizay/Uroševac, Fush Kosova/Kosovo Polje, Gilana/Gnjilane, Lipyan/Lipljan, Mitrovicë/Mitrovica, Prizren, Shtimla/Štimlje, Shtërpe/Shtërpçë, Suhareka/Suva Reka thay Vitia/Vitina.

thay tentipya vash te reslon mangle solucie vash MTH sine kishle.⁴⁹ Sar kotar Yuni 2012, niyekh e dersh komunendar e komunake iranipeske strategiencar na alokinde fondya vash olengo implementipe, thay akava aqhola te dikhlol odoya ver kana ka ovel o molipe vash nekaske may but se o phiravde “mangipeske liste”.

Yekh pozitivuno jamaipe, pashe akaleske, sine odova kay ano akala sure kote o komunake strategie thay akciake planya jamaiale, akava buti ver ulo ano konsultipe e komunake sevalutnencar kotar ververutne departamentya, lokalune kotorleipeske mekanizmya, reprezentya e civilune malipesko thay mashkarthemutne organizacie, ayekha vi MTH, irande, reirande personya thay olenge reprezentyenge asociacie.⁵⁰

Monitoripe thay evaluipe

Mekanizmya e monitoripeske thay evaluipeske e KOKI butyako siton basta kishle. KOKI Regulativa mothavela kay ofisi musay te “[m]onitorinel thay te del regularune raportya ko Sheruno, Komunako Sombeshipe thay ko centralune raipeske institucie”⁵¹ (bizo olengo mandati, vay specifikindoy olengo frekventipe). O mangipya e ofiseske sherunesko siton may zorale: ov/oy manglape te del yekh bershuno raporti ko sheruno thay komunako sombeshipe⁵², thay musay te prezentinel detalimo raporti ko sakova kedipe e Komitetesko vash Komunitetya (KK)⁵³; oy/ov musay te informinel may but thay te raportinel “vash o mangipe” ko “centralune institucie”⁵⁴. Yaver reference ko centralune lokalune butya siton bijande, thay referingyona numay ano generalune termya vash o “ledeipe” thay “koordinipe”⁵⁵.

Sar hramisalo, KOKI siton akana neve formirime thay olengo janipe vash raportipeske procedure shay ovna numay pherde vasnipea analizime numay ano lungo periodi e vahtesko. Pashe akaleske on ka oven vasne vash te monitorinen avutne rovlarinya ano akala umala, sar efektivune dikhlaripe e ofisyengo sito vasno vash siguripe e mangle implementipesko olenge godornipyengo.

2.3 Andripe e arakhipyengo

Ji kay e nevi KOKI Regulativa aqhili ano lungo drom vash redresipe e nesave problemyengo arakhle kotar KKO thay KIO – leindoy kotor vi o deipe e ofisyenge klaro fondipe thay pheripe olenge e bazikune stafeske thay operacionalune resursyencar – persistentune problemya sar si nanipe vash financipe e proyektengo thay aktivitetyengo, o generaluno na resipe e komunake politikake planiripengo, thay o nanipe e konsistentune thay efektivune centralune-komunalune koordinipesko shay te lungyarel te ruminel KOKI ano implementipe olenge mandatyengo. Ji kana on

⁴⁹ OSCE raporti 2010, *supra* nota 4.

⁵⁰ Numay Ferizay/Uroševac thay Shtrpca/Shtërpçë na konsultingya e relevantune interesime riga ano keripesko procesi.

⁵¹ KOKI Regulativa, *supra* nota 7, Artiklo 7.1.7.

⁵² Yekhuno., Artiklo 8.2.

⁵³ Yekhuno., Artiklo 8.3. Komiteti avsh Komunitetya (KK) siton mandati komunake institucie kote lena kotor o jene e sah komunitetyengo ani komuna, kola silen sheruni funkcia e monitoripeski e komunake halovipyengo e kriseya vash te sigurinen kay komunitetyenge hakaya thay interesya siton sasutne respektime.

⁵⁴ Yekhuno., Artiklo 8.4.

⁵⁵ Yekhuno., Artiklya 1.2, 7.1.6, 8.7, 10.4.

shukarne regulingyona thay pashlona e, kishle dikhlaripea thay raportipeske mekanizmencar shay ayekha vi te kerel phare vash komunalune thay centralune institucie vash te notadeinen o efektiviteti e KOKI ano pheripe olenge godornipyengo.

3. RUMIPE E SIGURIPESKA SITUACIAKO ANO IRANIPESKE THANA

Akava kotor dela o regionaluno dikhlaripe e siguripeske incidentyengo ano iranipeske thana ano raportipesko periodi thay astarela o impakti akale incidentyengo ani percepcia e siguripesko, mashkar o irande komunitetya thay potencialune irande kola pandar siton ano mekhlo thanipe. Ov ayekha vi dela detalya e komunake respodipyenge vash siguripeske incidentya, notadeindoy olengo impakti ano iranipeske percepcie e siguripeske thay o sasautno savahtunipe e iranipeske procesyengo.

3.1 Regionaluno dikhlaripe e siguripeska situaciako ano iranipeske thana

Gilanako regioni

Siguripeske incidentya kola qalavena iranipeske thana ano Gilanako regioni sine koncentrima ani komuna e Ferizayeski, may but ano iranipeske thana Bablak/Babljak, Doganay/Doganovic, Muhajer Talinovic/Muhadžer Talinovic thay Srpski Babuš/Srpski Babush.⁵⁶ Sine vi serie e incidentyengo kola targetinde e Kosovake Srbyengi ilaka ani Gilanaki diz.⁵⁷

May seriozune incidentyendar kay ule sito pe 6 Yuli 2012, kana o Kosovake Srbyune irande khuvdile vash meripe ano olengo kher ano miksimo gav Muhajer Talinovic/Muhadžer Talinovic. Ano raportipesko periodi, sah o iranipeske thana sine qalavde kotar o ule bishandipya pedral o iranipeske khera: pe 2011, pashe 80 pe shel e sah nathanime Kosovake Srbyune irandenge khera sine qorde ano sakova gav e Doganay/Doganovic, Muhajer Talinovic/Muhadžer Talinovic thay Srpski Babuš/Srpski Babush. Ano buderi sure, o khera sine kotor e ule bishandipyengo. May but, ji kay o iranipeske thana ano Bablak/Babljak sine buti ver qorde kotar 2005, o ovipe e incidentyengo bayrilo mashkar o Avgust thay Novembri 2011, thay shrinde te astaren o rumipya e thanengo e religiune thay kulturune vasnipesko (Srbyune Khangeriake limorya thay khangerie), sar vi verbaluno rumipe thay aqhavipe e irande komunitetisko; ano Muhajer Talinovic/Muhadžer Talinovic thay Babljak/Bablak, o marutne ayekha vi targetinde e lokaluni Srbyuni Ortodoksyuni Khangeri. Ani Gilanaki diz, yekhuno kher e Kosovaka Srbyuna Familiako ano predominantuno Kosovake Albanyune thanutne thanipesko duy ver thabilo, yekh ver ano Februari 2011 thay yekh ver ano Avgusti 2011. Akala sure rodldile sar mangipea qhivipe e

⁵⁶ Ano Srpski Babuš/Srpski Babush, 74 khera kerdile vash Kosovake Srbyune irande familie. Pashe akaleske, numay panj familie thay yekh individi thanisale yekhatar ano gav. Ano Kosovako Albanyuno gav Doganay/Doganovic, shov khera kerdile vash Kosovake Srbyune irande familie thay akanake na siton thanime. Ano Kosovako Albanyuno gav Muhajer Talinovic/Muhadžer Talinovic, kote 45 khera sine kerde vash irande kotar 2006 thay 2007, numay 16 e 40 familiendar sine inicialune irande ano neve thanipya (23 individy).

⁵⁷ Ani Gilanaki diz, familiako kher kova sine olengo nashte ano Marti 2004 bishandipya, thay odola veratar jivinde ano gav Shilovo/Shillovë ani Gilanaki komuna.

yagako, numay niyekh na arakhlilo. Ano buderi akale surengo na arakhlile o jene kay kerde akava; yekhuno yaveripe sine Srpski Babuš/Srpski Babush kote enya individya sine phangle vash yekh masek vash 30 qoripeske akuze ano Decembri 2010.

Ferizayeska komunake institucie respodinde savahtunipea thay decisipea vash akala incidentya. Dive palo duyverutno mudaripe ano Muhajer Talinovic/Muhajer Talinovac, o sheruno dengya zoralo publikuno krisipe vash o atako, kova publikisalo ani Albanyuni thay Srbyuni qhib ano komunako vebsayti.⁵⁸ Ov vizitigya o gav ko yekhuno dive, khetane e ministreya vash komunitetya thay iranipe thay yekh kotar o talo sherune ministrya, vash te sigurinen e qalavde komuniteten. Ano yekh dive palo mudaripe, e policia bayargya olengi prezenca ano Muhajer Talinovic/Muhadžer Talinovac thay ano yaver Kosovake Srbyune gava ani komuna, thay raportingya kay on treterinena e sura e bare senzivitetea.⁵⁹ E policia vakergya kay on ka keren regularune kontaktya e qalavde komunitetea thay ka luyaren te sigurinen olen thay ka laqharen olengo jamaipe. O incidentya sine diskutime ano avrirenduno LPSC kedipe pe 8 Yuli, kote o kotorleutne mekhle e deklarata e krisipeski vash o akti thay kharindoy e godorne institucien te arakhen thay te krisinen e manushen sar shey e sigipesko.

Phanglo e incidentyencar e qalavde irande ilakako, o but verutne qoripya ano Bablljak/Bablak diskutisale ano KKSK kedipe pe 10 Oktobri 2011, kote o sheruno rodingya kay o savore siguripeske aktorya te len seriozune akcie vash te angloaqhaven o avutne bishandipya thay halile kay te den e duye irandenge ano gav kompenzipe, kola on lele pe 10 Novembri⁶⁰. Ano yekh tentipe vash bayaripe e siguripesko, e komuna ayekha vi bayargya o policiake patrula ano gav thay laqhargya o publikune dudyale sistemya. Sheruno, kherane e ministreya vash komunitetya thay iranipe, publikune krisingya o incidentya. Situacia ano Doganay/Doganovic diskutisali ano KKSK kedipe pe 3 Februari 2012, kote e policia prezentigya e nevi strategia vash komunitetengo policipe; inkuraindoy, kay e strategia dikhlarela yekh bayardi policiaki prezenca ano qalavde thana e pherune kotorleipea e sevalutnengo ano akala thana.

Ano anlguno kotor e 2012, Ferizayeski komuna formiringya LPSC, thay yekh angloopenjaripesko kedipe adikerdilo pe 18 Yanuari, kote 25 komunitetyenge reprezentya lele kotor ano prezentipe e rolako thay funkciako e LPSC kerdo kotar reprezentya e OSCE. Pe 20–22 Marti thay pandar yekh ver pe 11–12 Aprili, dersh jene e Ferizayeske LPSC lele kotor ano OSCE-ko treningeske sesie ani Kosovaki Akademia vash Publikuno Siguripe, kote fokusisalo o laqharipe e janipesko e LPSC vash te arakhen e buti e qaqutne partneryencar ano olenge komunitetya thay may but. Pali treningeski sesia, Ferizayeski LPSC adikerdilo duy ver, angluno pe 5 Aprili thay duyto pe 30 Mayi 2012. Pashe akaleske, naajukeripea, e sura e siguripeski ano iranipeske thana na bayrili kotar o kotolreutne vash olengo qalavipe. Akava fakti hramisalo kotar reprezentya e medienge kola sine prezentune thay kritikinde o sasutno

⁵⁸ Dikh vebsajti e Gilanaka komunako, “Sheruno e Ferizayesko zorale krisinela o mudaripe e qiftesko Jevtic”, <http://kk.rks-gov.net/ferizaj/News/Kryetari-i--Ferizajt,-Agim-Aliu-denon-ashper-vrasj.aspx?lang=sq-AL> (Albanyune), <http://kk.rks-gov.net/ferizaj/News/Kryetari-i--Ferizajt,-Agim-Aliu-denon-ashper-vrasj.aspx?lang=sr-Latn-CS> (Srbyune), 7 Yuli 2012.

⁵⁹ Intervista e Kosovake policiake reprezenteya, 8 Yuli 2012.

⁶⁰ Kompenzacia astarela elektrikuino tatyarno, frigoriferi, thoipeski maqina, televizako seti, kashtengo tatyarno thay elektrikuino boyleri. Sasutno molipe e azhutipeske paketesko sine 2,192 Euro.

dikhlaripe; Kosovaki policia dengya respodipe e laqharipea e patrulipasko. Pashe akaleske, niyekh LPSC kedipe na sine sura kote bayrilo vay diskutisalo akava kotar Kosovake Srbyune reprezentya.⁶¹

O ule yagake qhivipeske incidentya ani Gilnaki diz na dikhlardile ano KSKS kedipe, numay ano sherunesko mangipe o departamenti vash emergencia thay kurtaibe adikerde kedipe pe 22 Februari 2012 vash te diskutinen o puqipe. Pe 23 Februari, o sheruno ayekha vi mekhla o pres mothavipe krisindoy o incidentya ano komunako vebseyti (numay pe Albanyuni qhib).⁶²

Pashe akaleske, ini kay si akala tentipya kotar nesave komunake aktorya te keren lokhyaripya vash o pharipya ano qalavde gava, o rumipe e siguripeska situaciako qalavgya negativune ano komunitetyengi percepcia vash siguripe, qalavindoy o sasutno savahtunipe e iranipeske procesesko: misalake, o iranipe ano Babljak/Bablak, kote sine viktima e seriozune darakeripesko, mekhla e Kosova nadenifimi. Komunake tentipya sine ayekha vi nasukesune ano adresipe e darakeripyengo vash o thare khera ani Gilana, kola pakyana kay o incidentya sine manglo tentipe vash presia pedral olende vash te bikinen e ilaka. Ov informingya e OSCE kay ov thay oleski familia na mangle te irangyon ani Gilanaki diz, dendile o ajukerdo riziko ano olengo personaluno siguripe.⁶³

Ano raportipesko periodi, o ule incidentya, ayekha vi o percepcie mashkar o komunitetya kote e policia na sine shayutni te arakhel e jenen thay o krisipesko sistemi sine naefektivuno ano procesipe akale surengo kola gele ani kriselin, lungyarde te pheren e irandenge percepcie kay niyekh e Kosovake Albanyune komunitetesko kova ajukerla numay ni Kosovake institucie sine phikoutne vash irnaipesko procesi. Pashe akaleske, akala percepcie sine kovlarde kotar o tentipya e policiake thay komunake instituciengo, may but ano Ferizay, vash te adresinen e situacia prekal o institucionalune mekanizmya thay deklaracie e publikune krisipesko.⁶⁴ Ka ovel vasno te dikhlaren o lunge vahtune efektyengo akala qhandako e komunake angazhipesko vash o gendo thay ververutnipe e siguripeske incidentyengo, thay vash o percepcie e siguripesko vash o irande thay MTH.

Mitrovicako regioni

Ano Mitrovicako regioni, siguripeske incidentya raportisale ano Dolak/Doljak thay Shtitarica/Štitarica⁶⁵, Novosela Majun/Novo Selo Mađunsko⁶⁶ thay Banjskë/Banjska⁶⁷

⁶¹ Intervista e Kosovake Srbyune reprezenteya ano Ferizayesko LPSC, Ferizayeska komunaki sombeshipeski sala, 30 Mayi 2012.

⁶² Dikh vebseyti e Gilanaka komunako, “Komisia formirimi vash te Notadeinen o Rumime Khera”, <http://kk.rks-gov.net/gjilan/News/Advertisement/Formohet-komisioni-per-vleresimin-e-shtepise-se-de.aspx> (akcesimo 6 Yuni 2012).

⁶³ Intervista e sheruneya e rumima ilakako, 22 Februari 2012. O hulay mothavgya kay on buti ver sine rodime te bikinen piri ilaka, numay on refuzinde te keren akava.

⁶⁴ Sah reference ko komunitetyenge percepcie lelile kotar personaluni intervista kerdi kotar OSCE umalake ekipe e komunitetyenge reprezentyencar mashkar Februari thay Marti 2012.

⁶⁵ Pe 2010, 15 khera sine kerde ano Dolak/Doljak thay Shtitaricë/Štitarica, 13 vash Kosovake Srbyune familie thay 2 vash Kosovake albanyune qalavde sure. Pashe akaleske, na si Kosovake Srbya ka irandile thay o gava aqhile mono etnikune.

⁶⁶ Ano Novoselo Magjun/ Novo Selo Mađunsko, 35 khera sine rikonstruime vash potencialune Kosovake Srbyune irande; pashe akaleske, niyekh na irandile. Sar si pe sheruno e KOKI, buderi eks

iranipeske thana ani Vuqitrnaki komuna, thay ano Svinyare/Svinjare iranipesko than ani upruni Mitrovica⁶⁸.

Sura e undrime yagake qhivipesko raportisali ani policia ano Banyska/Banjska ani Vuqitrnaki komuna pe 22 Marti 2012, ayekha vi sine incidenti e vandalizmesko kova sinelen targeti e Srbyune Ortodoksyune limoryengo. O sure diskutisale ano KKSK kedipe pe 2 Aprili, kote e Kosovaki policia laqhargya e kotorleutne ano statusi e rodlaripesko. Komuna reagingya decisivune, ikalgya o pres mothavipe (numay pe Albanyuni qhib) krisindoy sol duy incidentya.⁶⁹ O incidenti ayekha vi lelilo seriozune kotar e Kosovaki policia, koya formiringya ververutni yekhlín vash te ovel permanentuni ano gav ano avutne kurke.

Phanglo e ilakake incidentyencar, o rumipya ano nathanime khera, raportisale ano Dolak/Doljak thay Novoselo Majun/Novo Selo Mađunsko ani Vuqitrnaki komuna pe dosna 2010/angluno kotor 2011 thay Septembri 2011, respektivune. O incidentya diskutisale ano KKSK pe 6 Decembri 2010 thay 7 Februari 2011⁷⁰ thay, ano tentipe vash te bayaren potencialune irandengo godinipe vash siguripe, Kosovaki policia mothavgya pere 24-oryune patrúle; pashe akaleske, o nevo iranipe na ulo, e policia gradualune tiknargya e prezenca ano gav, eventualune aqhavgya o patrúle ano duyto kotor e 2011. Vuqitrnako stacionesko komandanti mothavgya kay na silen dosta personeli vash te shukaradikeren ayekha zorali prezenca ano nathanimo than, numay vakergya kay te sine kay nesave familie iranelape on ka keren palen 24-oryune patrúle.⁷¹

Sine vi seriozune thay butverutne qoripya ano rianipeske thana ano Svinyare/Svinjare ani upruni Mitrovica ano 2011 thay 2012, ayekha vi rumipe e thanengo e religiune vasnipesko. Ini kay o komunake sevalutne na mekhle e formaluni deklaracia e krisipeski thay on mekhle kay e sura na diskutisali ano nesavo KKSK kedipe, e komuna sine phiokutni vash akava procesi, regularune inkuraindoy e MTH vash iranipe.⁷² DP reprezentya respodinde kay on na mangena te irangyon ji kana e komuna shay garantinela thay aqhavela o qoripya.⁷³

Ano respodipe e siguripeske incidentyengo ano Svinjarë/Svinjare, pe 1 Novembri 2011 o thanutne biqhalde lil e sheruneske e Yekhune Nacienge Yekhvahtuna Misiake

thanutne siton mekhle thanutne ani Priluzhya/Prelluzhë, akana may baro Kosovako Srbyuno gav ani komuna.

⁶⁷ Banyska/Banjska ani Vuqitrna siton ververutno gav e pashe 11 vay 12 Kosovake Srbyune irande familie.

⁶⁸ Svinyar/Svinjare sito gav pashe upruni Mitrovica. Siton Kosovake Srbyune thanutne kay sine kotor e konfliktesko pe 1999 thay palo odova pandar yekh ver pe 2004, kote o gava sine rumime ano Marti 2004 bishandipya. O gav sine than e nasuksesune iranipeske proyektesko pe 2006. Buder se 120 khera rumisale pe 1999 thay 2004 sine laqharde, prekal kova o manusha “irandile” vash te len o azhutipe thay odova so perla olenge. Avdive, o laqharde khera aqhile quqe thay numay duy Kosovake Srbyune thanutne jivdinena ano gav.

⁶⁹ Komunako vebsayti, “Komunako Respodipe vash Duy Incidentya ani Banyska”, 26 Marti 2011, <http://kk.rks-gov.net/vushtri/News.aspx> (akcesimo 3 Yuli 2012).

⁷⁰ KKSK pandar musay te formiringyol ani upruni Mitrovica, pashe akaleske, odothe si duy kurkesko Komiteti vash Garavipe thay Kurtaipe kote o siguripeske sure diskutisale.

⁷¹ Vuqitrnako stacionesko komandanti, Personaluni intervista, 27 Februari 2012.

⁷² Komunaki butyarni grupa vash iranipe, 1 Yuli 2010; komunaki butyarni grupa vash iranipe, 6 Yanuari 2011.

⁷³ Yekhuno.

ani Kosova (UNMIK), e Evropaka Uniaki Misia vash Phiravipe e Krisesko (EULEX) thay NATO-ke Kosovake Zoralipya (KFOR) te krisinen vash “sistematikuno rumipe” olenga ilakako, rumipe e thanengo e religiune vasnipesko, thay ilegaluno kultivipe olenga phuvyako kotar Kosovake Albanya.⁷⁴ On pandar na lele respodipe kotar nesave institucie sar kotar Avgusti 2012. Pe Februari 2012, DP reprezentya arakhlile e sheruneya e Mitrovicako vash te vakeren kay olengi phuv lelili kotar Kosovake Albanyune gavutne thay ilegalune kutlivingyola.⁷⁵ O sheruno respodinela kay ov ka diskutinel e sura e Mitrovicake stacioneske komandanteya; ano anglonilay 2012, e Kosovaki policiaki prezenca sine bayardi vash te rodlaen vash o raportime bishandipya.

Peyako regioni

Ano Peyako regioni, siguripeske incidentya raportisale ano gav Dobrusha/Dobruša, Oprashk/Opraške thay Zalq/Žač ani Istogeski komuna; thay Babiq/Babiće, Belopole/Belo Polje, Brestovik/Brestovik, Gorazhdevac/Gorazhdevc, Lazoviq/Lazoviq, Ljevosh/Lëvoshë, Siga/Sigë thay Vragovc/Vragovac ani Peyaki komuna.

May seriozune incidentya ule ani Dobrusha/Dobruša⁷⁶ ani Istogeski komuna pe 20 Oktobri 2011 kana, ano ilakako rumipe, Kosovako Albani pahayargya banduko pedral trin Kosovake Srbya, mekhindoy yekhe mule thay duy yaver khuvde. Duy e viktimyendar sine mekhle thanutne Kosovake Srbya kola ale pale ano gav vash te vizitinen olengi ilaka ani Dobrusha/Dobruša thay vash te keren klaro o hulaipe e ilakako e personyencar kay kerde akava ovipe; o trinto sine irando kotar Istog kova sine olencar. Kosovaki policia sine informimi vash o incidenti thay yekhatar dengya respodipe. Pe 21 Oktobri 2011 o rodimo jeno mekhla peste e policiake, thay krisipe startingya pe Yuli 2012.

Sine zoralo komunako respodipe vash o incidenti. Sheruno e Istogesko publikune krisingya o mudaripe yekh dive palo kana ulo akava, thay publikingya deklarata e krisipeski ano ofisialuno vebsajti e komunako (numay pe Albanyuni qhib).⁷⁷ Deklarata e krisipesko ayekha vi dendili kotar centralune institucie⁷⁸ thay mashakrthemutne organizacie, leindoy kotor vi OSCE.⁷⁹ O icidenti diskutisalo ano

⁷⁴ Lil kotar thanutne e gavesko Svinyare/Svinjare ko Rayo Farid Zarif, Sheruno ano UNMIK; Rayo Xavier de Marniak [sic], Sheruno e Evropaka Uniaka Misiako vash Phriavipe e Krisesko (EULEX); thay Generali Erhard Drews, Kosovake Zoralipyengo (KFOR) Komandanti, Zveqana/Zvečan, 1 Novembri 2011.

⁷⁵ Reprezenti e Kosovake Srbyune DP ano Svinyare/Svinjare, Personaluni intervista e OSCE, 29 Februari 2012.

⁷⁶ Dobrusha/Dobruša sito etnikuno ververutno gav, thanimo kotar Kosovake Albanya, Kosovake Boshnyakya thay Kosovake Srbyune irande familie.

⁷⁷ “Krisipe e Atakesko pedral Irando Personi ano Oprashk/Opraške Gav e Istogeska Komunako” [irando kotar Albanyuni qhib], Ofisialuno vebsayti e komunake insitutciengo ano Istog, 21 Oktobri 2011, <http://kk.rks-gov.net/istog/News/Kryetari-i-Komunes-Haki-Rugova,-denon-vrasjen-e-nj.aspx> (akcesimo 19 Yuni 2012).

⁷⁸ “Raipe Krisingya o Atako pedral Irando Personi” [irando kotar Albanyuni qhib], KosovoLive, Yanuari 17, 2011, <http://www.kosovalive.com/?cid=1,2,71625> (akcesimo 19 Yuni 2012).

⁷⁹ OSCE Pres Mothavipe, “OSCE Misia ani Kosova krisinela o mudaripe ano Dobrusha/Dobruša, 21 Oktobri 2011, <http://www.osce.org/kosovo/84225> (akcesimo 13 Avgusti 2012); Peter Feith, “Krisipe e Atakesko pedral o Irando Personi ano Istog” [irando kotar Albanyuni qhib], Telegrafi,

KKSK sesia pe 27 Oktobri 2011, fakti kay bahtakerdilo kotar Kosovako Srbyuno KKKSK-ko jeno (ini kay o viktime e incidentesko rovdepe kay on na penjardile vash akava kotar olenge reprezentya).⁸⁰ Tereneske aktivitetiya lelile palo indidenti, e reseya vash te sigurinen e qalavde komuniteten. Pe 24 Oktobri 2011, o sheruno e KOKI ano Istog vizitingya duy viktimen kola aqhile jivde ano hospitali, thay kerdili vizita ano Dobrusha/Dobruša ani regularuni baza sar na savaht.

Ano 2011 sine vi uqe rate e siguripeske incidentyengo ano iranipeske thana ano Oprashka/Opraške⁸¹ thay Zallq/Žač⁸². Ano angluno kotor e 2011, pe 17 Yanuari, Kosovake Srbyuen iranipya kotar gav Oprashka/Opraške raportinde e policiake kay olesko kher qhivdile tali yag. Ko avutno dive, o yekhuno irando raportingya ki policia kay ioleske qhavesko kher qordilo. Pe 23 Yanuari, yaver Kosovake Srbyuno irando sine fizikune atakimo ano yekhuno than. Ano gav Zalq/Žač, sine buderune sure e bishandipeske, rumipe e ilakako, thay ilegaluno kashtengo qhinipe ano Kosovake Srbyune vesha.

O incidentya ayekha vi diskutisale ano KKKSK kedipe, thay pe 1 Februari 2012 o sheruo ano Istogi vizitingya Oprashka/Opraške te arakhlol e Kosovake Srbyune gaveske reprezentyencar. Pali sheruneski vizita, e komuna lela bajakya vash te laqharen e infrastruktura ano akava than, laqhardinoy duy phangle droma ano Zalq/Žač thay o drom kay legarela ano Oprashka/Opraške. Ini kay akava nashti direktune te atribuingyon ani vizita, aqhola kay on rezultinde o generaluno laqharipe e siguripeska situacia.⁸³

Akala ule thay sistematikune incidentya sinelen seriozuno impakti ano percepcie e siguripesko madhkar o qalavde komunitetya. Pe 23 Decembri 2011, Kosovake Srbyune irande kotar Zalq/Žač adresinde o “lil e darakeripesko” ko komunake institucie, o Kosovako policiako stacioni ano Sitogi, e Minsitria e Andrune Butyengi thay mashkarthemutno komuniteti, kola mothavde sama vash siguripeske incidentya thay thay kringingya o naresipe e godorne instituciengo vash te len “konrektune akcie” vash te anena akale jene anglo krisipe. Sar si pe mangipe ano lil, policia vizitingya o gaveske reprezentyen thay inkuraingya olen te kontaktinen e shefe e rodlaripeske direktune. E sura e ule siguripeske incidentyengo bayrilo kotar e policia ano KKKSK kedipe pe 24 Novembri 2011 thay o lil sine diskutimo ano KK kedipe pe 30 Decembri 2011; pashe akaleske, kotar Avgusti 2012 na lelile azhutipesk akcie.

Ani Peyaki komuna, nesave incidentya qalavde e iranden ano than e gavesko Brestovik/Brestovik⁸⁴ ano raportipesko periodi. Pe 12 Mayi 2011, Kosovake Srbya raportinde kay maskirimimo thay bandukea manush khuvgya ano olengo kher,

Yanuari 26, 2011, <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=12597&komentet=1> (akcesimo 19 Yuni 2012).

⁸⁰ OSCE Siguripeske Respodipyengo Raporti 2011, *supra* nota 28, q. 21.

⁸¹ Oprashka/Opraške sito gav kote 15 khera kerdile vash Kosovake Srbyune irande. Akanake numay duy familie thaningyona ano gav, numay yavera avena ano najukerde vizite, may but kotar e Srbia.

⁸² Zalq/Žač sito mutlietnikuno gav, thanimo kotar Kosovake Albanya, Kosovake Egipqanya thay Kosovake Srbya. 26 khera sine kerde, thay 13 Kosovake Srbyune familie sine thanime odothe yekhvahtune; o yaver numay kerena biajukerde vizite.

⁸³ OSCE Umalake Ekiye thay UNHCR pakyala kay o infrastrukturake butya sine palune respodime vash generaluno laqharipe e siguripeska situaciako. UNHCR, email, 4 Oktobri 2012.

⁸⁴ Ano gav Brestovik/Brestovik, pashe 70 khera sine rekonstruime vash Kosovake Srbyune irande; 60 sine thanime odothe permanentune.

rodindoy love. Akava manush fizikune qorgya nesav moblyune telefonya. Pe 17 Avgusti 2011, Kosovake Srbya raportinde kay olengo kher qhivdilo tali yag; ano rodlaripe policia arakhla e evdienta vash o qhivepe e yagako. Pe 3 Septembri 2011, yaver Kosovako Srbi raportingya kay ov sine mardo kotar KosovakO Albani ani lokaluni bikilin. Pe 22 Novembri 2011, KosovakO Srbi kotar Lazoviq⁸⁵ thanipe (Peyaki diz) raportingya kay qhivde oleske phayripesko shey ano jami oleska zoipeska sobako, qhivdindoy olesko kher tali yag. Yaver incidenti pe 2011 astargya o qoripe thay zorea qoripe ani Levosha/Lëvoshë⁸⁶, Siga/Sigë⁸⁷ thay Gorazhdevac/Gorazhdevc⁸⁸ gava; rumipe e nakhelutna ilakako ano Vragovc/Vragovac⁸⁹, Belopole/Belo Polje⁹⁰ thay Babiq/Babiće⁹¹; thay ilegaluno kashtengo qhinipe ano gava Levosha/Lëvoshë, Belopoye/Belo Polje thay Gorazhdevac/Gorazhdevc.

Ani relacia e sah leparde incidentyengo, numay yekh krisisalo kotar policia, ano gav Brestovik/Brestovik; o individi palo akava mekhililo ano tromalipe. O incidenti niyekh ver na diskutisalo ano KSK numay ano niyekh yaver siguripesko forumi e komunako, thay na si tentipya kerde kotar Peyake komunake institucie vash te sigurinen e qalavde komuniteten, ini prekal o publikuno deklarape e krisipesko thay vizite e qalavde komunitetengo.

Frekvencia e incidentyengi ani Peyaki komuna, o dikhlo nashaibe e Kosovaka policia vash te identifikiel e jenen kay kerena akala ovipya, thay o generaluno nanipe e komunake krisipesko thay phikoipesko, mekhla zorale shunipya e darakeripeske thay nasiguripesko mashkar o Kosovake Srbyune irande. Pashe akaleske, ji ka o niveli e darako bayrilo, na dikhililo kay reslilo ko halovipe vash rianipesko procesi, e lista e potencialune irandengo kay rodona azhutipe aqhilo yekhuno sar o nakhle bersha.

Prishtinako regioni

Ano Prishtinako regioni, siguripeske incidentya raportisale ano iranipeske thana ano Fush Kosova/Kosovo Polje, ano Dober Dub/Dobri Dub⁹² thay Upruni Miradia /Gornje Dobrev⁹³.

⁸⁵ Ano Lazoviq/Lazović, 16 khera kerdile vash Kosovake Srbyune irande pe 2007; ehta thanisale yekhatar.

⁸⁶ Ani Levosha/Lëvoshë, 21 khera kerdile vash Kosovake Srbyune irande; pashe 25 irande thanisale yekhatar.

⁸⁷ Ani Siga/Sigë, 30 khera kerdile vash Kosovake Srbyune irande; shov familie thanisale yekhatar.

⁸⁸ Ano gav Gorazhdevac/Gorazhdevc, trin khera sine kerde vash Kosova Srbyune irande. Odothe si akanake numay yekh Kosovaki Srbyuni irandi familia kay jivdinela ano akava kher; o yaver duy aqhile nathanime vash o sebepi e na theripesko e panyesko thay elektrikuna konekciako.

⁸⁹ Ano Vragovc/Vragovac, yekh kher sine kerdo vash Kosovake Romane irande.

⁹⁰ Ano gav Belopole/Belo Polje, 80 khera sine kerde vash Kosovake Srbyune irande; 50 sine thanime yekhatar.

⁹¹ Ano gav Babiq/Babiće, shtar khera sine laqharde vash Kosovake Srbyune irande kola akana jivdinena ano gav.

⁹² Dober Dub/Dobri Dub sito tikno gav, e ververutna populacia kotar Kosovake Ashkalie thay Kosovake Albanya. Dershuduy khera kerdile vash o mekhle thanutne Kosovake Srbyune familie, numay o vijayutne bikiende olenge khera thay irandile ani Srbia.

⁹³ Dobrev e Eperme/Gornje Dobrev sito mono etnikuno Kosovake Albanyuno gav. Dershuyekh khera sine kerdile vash Kosovake Srbyune irande thay duy vash Kosovake Albanya vash ajukerdo komuniteti. Ji akana, na ulo niyekh iranipe.

Pe Septembri 2011, duy limorya sine rumime ano Srbyune Ortodoksyune limorya ano iranipeske thana ano Dober Dub/Dobri Dub; pe Oktobri 2011, duy may buderi limorya rumisale. O sure raportisale ki Kosovake policia, numay kotar Avgusti 2012 o rumipe pandar aqhilo te laqhargyol. Ini kay e Kosovaki policia vazdingya o formaluno rodlaripe vash akaya sura, na si arakhipe kay kerdilo. O incidenti na diskutisalo ano KKSK kedipe, numay vazdisalo yekh ad hok kedipe kote o sheruno e komunake sombeshipesko mothavgya poro na qalaripe. E komuna na mekhla e publikuni deklaracia vash krisipe e incidentyengo, numay o direktori e publikune servisesko thay yekh reprezenti ano KOKI sol duy vizitinde o than.

Ani gav Dobreve e Epërme/Gornje Dobrevo (Fush Kosovaki komuna), duy jamya qordile kotar nathanimo iranipesko kher. Kosovaki policia arestingya duye jenen kola mangle te bikinen o jamya e yaver nathanime khereske ano yekhuno iranipesko than. E komuna na mekhla o formaluno krisipe e incidentesko ni e situacia na diskutisali ano KKSK kedipe, numay pe 3 Februari 2012 e Kosovaki policia organizingya kedipe e sheruneya, thay talo sheruneya vash komunitetya⁹⁴, KFOR, EULEX policia, e KOKI, religiune reprezentya⁹⁵ thay OSCE, kana khetane o talosheruno thay Kosovaka policiako komandanti phende kay o incidenti na qalavgya e sasutni siguripeski situacia ani komuna, kote aqhilo naklaro.

Sito phare te notadeingyol o efekti vash akala incidentya vash o sasutno savahtunipe e iranipeske procesesko feri so MTH niyekh ver na irandile ano Dober Dub/Dobri Dub vay Dobreve e Epërme/Gornje Dobrevo vash nesavo hramimo periodi, ini kay sine finalizipe e iranipeske proyektesko pe 2007 thay 2011 respektivune.

Prizrenosko regioni

Ano Prizrenosko regoni, siguripeske incidentya sine koncetrimo ano potencialune iranipeske thana ani Teluni Srbica/Donja Srbica (Prizrenoski komuna) thay Mushitisht/Mušutište (Suharekaki komuna).⁹⁶

Pe Mayi 2011, 11 neve kerde khera lelile kotar Kosovake Srbya ani Teluni Srbica rumisale. Sar si pe interviste kotar OSCE umalake ekipe, policia bayargya olenge patrulano gav. Pashe akaleske, na arakhlile jene kay kerde akava ovipe thay e komuna niyekh ver na dengya o deklaripe e krisipesko. Ano kedipe mashkar komunake sevalutne, UNHCR thay Kosovake Srbyune vijaipya pe 28 Oktobri 2011, MTH vakerna kay on dikhle o rumipe olenge ilakako thay mothavde kay na sine informime vash e may angluni situacia. On bangyarde e komuna vash na dikhipe e

⁹⁴ Ano komune kote may hari 10 pe shel e thanutnengo siton e komunitetyengo kay siton numerikuno minoriteti, o sheruno shay te propozinel o akcesi e talosherunesko vash komunitetya, vash te notadeinel ole vash komunitetyenge puqipya. Artiklo 61 vash o Krisi Gn. 04/L-040 ano Lokaluno Korkoro Raipya, 15 Yuni 2008.

⁹⁵ Popi e Ortodoksyuna Khangeriako thay Imami e sheruna jamiako ani Fush Kosova.

⁹⁶ Implementipe e iranipeske proyektesko ani Teluni Srbica/Donja Srbica shrdingya pe 2009 thay finalizisali pe 2010 e rekonstruipya e 14 kherengo (vash 13 Kosovake Srbyune familie thay yekh vash Kosovaki Albanyuni familia). Na si irande ano thanipe akanake. O gav Mushitisht/Mušutište akanake sito thanimo kotar Kosovake Albanya, sar vi o yaver Srbyuni populacia sine mekhle thanutni ano 1998–1999 konflikti. Ini kay pashe 145 khera sine rumime ano konflikti, na si rekonstruipeske vay iranipeske proyektya kay implementisale ani akaya umal ji akana. O dikhlaro implementipe e iranipesko thay Reintegripesko III projekti ano gav ulo pe angluno kotor e 2012, sar si pe obyektive e ajukerde komunitetesko (dikh sekcia 4.1 may upre).

ajukerde komunitetisko palo raportimo incidenti vash vandalizmo e kherengo thay uzurpipe e phuvyako. Ano respodipe, o sheruno e KOKI shrdingya e vizita ani Teluni Srbica ani regularuni baza (efta ver sar kotar o shrd e rekeripeske proyektesko); sar kana akala vizite shrdinde, na sine may pherune incidentya.

Aqhola kay akala negativune incidentya na diskurainde e MTH kotar vizitipe/iranipe. Potencialune irande mothavde kay on mangle te iranenpe ano than vash te monitorinen o laqharipya⁹⁷, numay ka aqhaven olengi vizita ji pe anglonilay e 2012 vash te nashen kotar phare yevendeske kondicie. MKI halili phanglo akalea, numay pashe e jenenge kotar UNHCR thay DP reprezentya, leindoy kotor e komunaki butyarni grupa vash iranipe pe 19 Aprili 2012, na reste te keren akava ji pe Avgusti 2012.

Yaver incidenti kay ulo ani vizita kotar 50 Kosovake Srbya MTH ano gav Mushitishta/Mušutište ani Suhareka pe Avgusti 2011. MTH raportingya e policiake kay on shunde tang olengo nakhipe ano Khetani Yekhipeski Khangeri ano religiune servisy. Pashe e Kosovaka policiake, koya uqharelay e MTH ano vahti e kerde phayripesko, krisinde o incidenti kay ulo, kerindoy raporti vash akava efekti.

Na sine repodipya kotar e komuna. Pashe akaleske, e formaluni pozicia e sheruneski e Suharekako mashkar Januari thay Avgusti 2012 sine kay o siguripe thay politikuni situacia ani komuna na sine qalavdi vash iranipe. Pe Januari 2012, ov rodingya kay o planirimo implementipe e Iranipesko thay Reintegripesko ani Kosova (RRK) III projekti⁹⁸ ani Mushtishta/Mušutište te aqhavgyol sar si pe siguripeske percepcie phanglo e jamaipea ani upruni Kosova thay kay angya tenzie mashkar Kosovako Albanyuni ajukerdo komuniteti thay Kosovake Srbyune MTH.⁹⁹ Akava aqhavgya o irnaipesko procesi ani akaya umal vash yekh buhlo periodi thay biqhalgya negativune mesazhya ko sah riga kola sine akceptune e kondicienge vash iranipesko procesi ano avrialune politikune faktorya (dikh sekcia 4.1).

3.2 Andripe e arakhipyengo

Rumipe e siguripeska situciako ano akala iranipeske thana sito sebepi e seriozune darakeripesko. O sistematikuno qoripe e nathanime irandenge ilakengo kergya e klima e daraki thay na siguripe mashkar o qalavde iranipeske komunitetya, ayekha vi mashkar o potencialune irande. Akava kerdilo e vandalizmeya vay rumipe e thanengo e religiune thay kulturune vasnipesko, odola e Srbyune Ortodoksyune limoryengo thay khangeriengo, thay ano may ekstremyune sure kotar o direktuno verbaluno thay fizikuno maripe e irandengo. Te sine kay luyargyona, ayekha incidentya seriozune ka qalaven o sasutno savahtunipe e iranipeske procesesko.

Ano tentipe vash te adresinen akala sure, Kosovaki policia lela proaktivune mase vash te sigurinel e qalavde komuniteten prekal o bayarde patrule, misalake ano komune Ferizay, Mitrovica thay Prizren. Neve tentipya vash te aplikinen e nevi metodologia

⁹⁷ Ano kedipe, o reprezenti e MKI mothavgya kay e Ministria ka investinel numay ano laqharipe e rumipyengo, te sine kay on silen klaro angazhipe kotar mekhle thanutne kay te irangyon.

⁹⁸ RRK III sito duy bershuno iranipesko projekti financimo khetane kotar Evropaka Uniako Ofisi ani Kosova thay MKI, thay implementimo kotar IOM.

⁹⁹ Formaluno lil kotar o KOKI e Suharekako, prekal o Sheruno, ko IOM, datimo 16 Januari 2012.

ano policipe e iranipeske thanengo ano Ferizay dela pakyavipe, sar vi bayardo mangipe e komunake aktoryengo vash te vastinen lokalune komuniteteske garavipeske mekanizmya sar si KKSK thay LPSC vash te bayaren o godinipe vash incidentya, sigurinen qalavde komuniteten thay te koordininen o azhutipeske akcie. Misal e Gilanaka komunako sito specialune inkuraimo ano akava aspekti, thay implementipe olenge politikengo – regularune KKSK thay LPSC kedipya thay olengi nevi politikuni strategia – musay sistematikune te monirotingyon; te sine kay on shay te mothaven pozitivune tentipya sar ani aktualuni siguripeski situacia vay na percepcia mashkar o siguripe e irandengo, on ka vastinen may shukarne praktikune misalya thay ka mothaven ano yaver qalavde iranipeske thana ani Kosova.

Buderi komuna lele akala incidentya seriozune, mothavindoy olengo phikoipe vash o qalavde komunitetya prekal o tereneske vizite thay deklarate e publikune krisipesko thay buti ver publikime ani qhib e qalavde komunitetesko (e duryaripea ani Ferizayeski komuna) thay akala aqhile sure kote o komunake institucie na reste te len nesavi akcia, misalake ani Peya thay Suhareka. May but, ani Suhareka, na numay kay o ofisialuno sheruno kergya olesko phikoipe vash o iranipesko procesi ano Januari 2012 ano puqipe kay e siguripeski situacia na siton phangle e iranipea, numay ji akana na reste te len konkretune akcie vash te laqharen e situacia, ini prekal o krisipe e incidentyengo vay tereneske vizitenge aktivitetiya vash te sigurinen e qalavde komuniteten.

4. PHARE IRANIPESKE THANA

Ano nesave identifikime thana, interetnikune tenzie luyarena te qalaven o iranipesko procesi. Vash may baro kotor, dende obyektive vash o irande ko komuniteti kay ajukerla qhivdile ano mekhipe e naalosarde maripeske krimyengo vay sure e nashalde personyengo, numay ano nesave instance on ule kotar o ilakako rumipe vay siguripesko jamaipe, sar vi situacia ani upruni Kosova.

Akaya qhand mothavela o regionaluno dikhlaripe vash akala “phare iranipeske thana”, kote o tenzie mashkar potencialune irande thay komuniteti kay ajukerla aktivune qalavela o iranipesko procesi. Vash sakova regioni, ov mothavela o harno mothavipe e incidentyengo, phiravdo kotar notadeipe e tentipyengo kotar komunake institucie thay/vay mashkarthemutne organizacie vash te bayaren o dialogi thay phikoipe ano iranipesko procesi.

4.1 Regionaluno dikhlaripe e phare iranipeske thanengo

Gilanako regioni

Ano Gilanako regioni, o gav Upruni Nerodima/Gornje Nerodimlje (Ferizayeski komuna) identifikisalo sar pharo iranipesko than.

Mashkar 2006 hay 2010, shtar “ja-thay-dikh vizite” (JDV) organizisale ani Upruni Nerodima/Gornje Nerodimlje, kolengo res sine te den e MTH shaipe vash te vizitinen olenge thana e originako thay te arakhlon e lokalune instituciencar ano gatisaripe vash o eventualuno iranipe. Ini kay akava ulo bizo incidentya, ano duy ovipya ano

ovipesko siguripesko kedipe reprezentya e Kosovake Albanyune komunitetesko kay ajukerla deklarinyaya kay buderi Kosovake Srbyune MTH siton na shukarajukerde, feri so on sine kotorleutne ano bishandipya ano 1998–1999 konflikti. Panjto JDV dikhalrdilo te ovel pe 8 Novembri 2011, numay akava aqhavdilo kotar pashe 100 jene kay protesinde kotar o komuniteti kay ajukerla thay on blokirinde o khuipe ano gav, fizikune aqhavindoy e MTH vash te khuven. O sebepi vash e protesta sine kay o Kosovake Srbyune MTH lele kotor ano bishandipya ano konflikti, thay na resipe e relevantune aktoryengo vash te anen e kotorleutnen anglo krisipe.

Organizatorya e JDV, Danimarkako Nashle Manushengo Konsili (DRC), raportinde kay na sine mothavipya kay e protesta ka ovel, thay akala adekvatune anglogatisaripeske aktivitetaya lelile, leindoy kotor regularune siguripeske ledeipeske kedipya mashkar UNHCR, Kosovaki policia thay KOKI.¹⁰⁰ Pashe akaleske, posterya kolencar khargyona o thanutne vash te len kotor ano protestya kerdile thay qhivdile ano gav ani Ferizayeski diz mashkar o kurko (5–6 Novembri) vash o planirimo JDV.¹⁰¹ DRC sine numay informimi kotar e policia vash o planirimo protesti ki detharin pe 8 Novembri, kana on sine ano procesi e transportipesko e MTH ano olengo avipe ano gav.¹⁰²

Ani dikhlaripeski seria pe 9 Novembri 2011, kotorleimo kotar komunake reprezentya, mashkarthemutne organizacie thay reprezentya e sol duy komunitetyengo, o reprezentya e komunitetesko kay ajukerla mothavde kay o thanutne e Upruna Nerodima/Gornje Nerodimlje na siton mamuy o iranipe e Kosovake Srbyengo ano sasutnipe, numay adikerla individualuno MTH godornipe vash o krimya kerde ano konflikti. On mothavde o naqalaripe ano nanipe e konsultipesko e komuniteteya kay ajukerla olen vash o JDV (vash akaleske, niyekh Kosovako Albano na sito astardo ano anglogatisaripesko siguripesko kedipe vash ovipe ano Novembri 2011, ini kay on sine angleder ano JDV). On akuzinde e mashkrthemutne komunitete (UNMIK thay EULEX) e na resipeske ano efektivuno adresipe e relevantune akuzengo. Pe agor, on mothavde kay e situacia ani upruni Kosova kontribuingya ano generaluno shunipe e naqalaripesko ano kotor e Kosovake Albanyengo, kola ule sar kotor e pheruna holako vash e protesta. E komuna khelgya yekh aktivuni thay konstruktivuni rola ano kedipe, kerindoy o hako vash savorenge te irangyon, numay rodindoy kay o maripeske krimya musay adekvatune te procesingyon. Tenzie ale pali sesia, kana e transporteski vrda e mekhle thanutne Kosovake Srbyengo phagili ano than e komunake obyektesko ji kana o viktime sine andre. Kosovaki policia sine informimi vash akava incidenti thay o jene kay kerde akava arestisale numay palo odova mekhle.

Pe 9 Decembri 2011, OSCE organizinyaya tang kedipe e reprezentyencar e komunitetesko kay ajukerla, MKI, UNHCR, DRC thay EULEX. Komunake reprezentya palem lele konstruktivuno pratsav, kerindoy pratsav kay klaro dela hako vash iranipe sarenenge. Kedipe dengya konkluzie ani pozitivuni atmosfera, e sah partiencar penjarindoy o mangipe vash e buti ano keripe e kondiciengo vash savahtuno iranipe ani Upruni Nerodima/Gornje Nerodimlje. Ano ulavdo kedipe, reprezentya e komunitetesko kay ajukerla arakhlile e sheruneya e maripeske krimeske sevalutneya ano EULEX, kova informingya olen vash o mekanimzya thay procedure

¹⁰⁰ Telefoneski intervista e DRC, 24 Novembri 2011.

¹⁰¹ Posterya sinelen ayekha meazhya: “Mothavipe. Pe 8 Novembri o namangipe mamuy o iranipe e Srbyune kriminelyengo ano gav Nerodime. Ruyjinaha, leni kotor pe 10 ora ani purt Babush.”

¹⁰² Emaili kotar DRC, 5 Oktobri 2012.

vash te dikhlaren o maripeske krimyenge sure; pe 12 Decembri 2011, ano kedipe e OSCE Umalake Ekipencar, o gaveske reprezentya mothavde poro qalaripe e nakhipea e kedipesko, vakerindoy kay on pakyana kay olenge darakeripya lelile seriozune. Pashe akaleske, na kerdile planirime JDV vash akaya umal, thay aqhola te dikhlol ano aktivitetiya kola silen pozitivuno impakti ano savahtunipe e iranipeske procesesko akate.

Mitrovicako regioni

Ano Mitrovicako regioni savore iranipeske aktivitetiya (misal., JDV, informipeske sesie, thay yaver.) kay lele kotor ano raportipesko periodi kerdile bizo khuvipe e komunitetesko kay ajukerla thay ano ledeipe e respektivune komunencar. Sar ayekha, na si phare iranipeske lokacia kay identifikisale ano raportipesko periodi, ano kanleipe hramimo sar may upre.

Peyako regioni

Ano Peyako regioni, phare iranipeske lokacie identifikisale ani Jakovaki komuna, gav Loqan/Loćane ani Deqanaki komuna; thay gava Dresnik/Drnsnik thay Grabanicë/Grabanica ani Klinaki komuna.

Ji akana, relacie mashkar mekhle thanutne Kosovake Srbya thay Kosovake Albanya komuniteti kay ajukerla ani Jakova sine but bilaqho. Na sine formaluno kontakti mashkar duy komunitetia mashkar o bersha 2009 thay 2011, thay ini kay o institucie tentinde te organizinen JDV kotar 2005, ano ledeipe e UNHCR thay DRC, o iranipesko procesi sine aqhavdo kotar siguripeske incidentiya (dikh sekcia 3.1. may tele). O phagipe pe agor ulo pe 20 Decembri 2011, kana shov Kosovake Srbyune mekhle thanutne ano Montenegro suksesune vizitinde pere ilake thay diskutinde modalitetiya vash iranipe, nays e zorale phikoipeske kotar o sheruno thay UNHCR, ano ledeipe e DRC. Akanake, UNHCR thay DRC rodlarena o shaibe vash duyto JDV ani komuna.

Ano gav Loqan/Loćane (Deqanaki komuna), o paluno tentipe vash te organizinen JDV vash mekhle thanutne Kosovake Srbya sine pe 22 Yuni 2011. Pashe akaleske, akava sine aqhavdo vash siguripeske sebepya, sar si pe deklarate kotar Kosovako Albanyuni komuniteti kay ajukerla kola phende kay trin e MTH sine kotorleutne ano maripeske krimya pe 1998–1999 konflikti. Ini kay sine tentipya kotar UNHCR, OSCE thay komunake sevalutne vash te laqharen e situacia ano laqharipe e inter etnikune dialogesko, 48 orya anglo JDV o komuniteti kay ajukerla, ano ledeipe e Kosovake Tromalipeske Zoralipyenge (KTZ) Maripeske Veteranenga Asociaciako, prezentinde ki komunaki kriselin e Deqanako formaluno lil e akuzako vash o potencialune JDV kotorleutne vash olengo kotorleipe ano maripe; e veteranyengi asociacia mothavde kay ka blokirinen o drom te sine kay JDV ovla. Kosovaki policia vakergya kay bayripe e siguripeska situacia ka ovel baro najamaibe vash napherdo gendo e stafesko, thay JDV sine yekhvahtune aqhavdi. Ji akana, komuiteti kay ajukerla luyarela te mamuinel o iranipe e Kosovake Srbyengo ani akaya umal, thay dela kondicie vash o avutne JDV – thay vash o iranipesko procesi – ani akcia kotar mashkarthemutno komuniteti vash te adresinen e sura e nashalde personyengi.

Pe 25 Yuli 2011, komunako sombeshipe (MA) ani Klinaki komuna angya decisia te alokinel thana ano gav Dresnik/Drnsnik vash ehta mekhle thanutne Kosovake Egipqanyune mekhle thanutne familie. Pashe akaleske, e decisia protestisali kotar o jene e Kosovake Albanyune thay Kosovake Srbyune komunitetisko kay ajukerla, kola hraminde khetani peticia mamuy MA decisia vash e qhand kay MTH na jivdinde ano Dresnik/Drnsnik anglo 1999 konflikti.¹⁰³ Akava sebepi sine pelardo kotar KK ano kedipe pe 13 Oktobri, thay pe 17 Oktobri 2011 e MA decisingya kay te phikoinen khetano o iranipe e MTH thay komunitete kay ajukerla sigurindoy pherune fondya vash keripe e duye pherune kherengo sar “balansimi komponenta”. Pashe akaleske, kotar Avgusti 2012 na arakhlilo donatori thay Kosovake Egipqanyune familie aqhile bizo than.

Pe 28 Yuni 2012, Klinako komunako sombeshipe lela e peticia, hramimi kotar 140 Kosovake Albanyune thanutne e gavesko Grabanicë/Grabanica, kola mothavde vash potencialune iranipe e Kosovake Srbyengo ani akaya qhand kola lele kotor ano maripeske krimya pe 1998–1999 konflikti. O thanutne ayekha vi mothavde vash kriminalune ovipya ani Komunaki Kriselin ani Klina thay Specialuno krisipesko ofisi ani Peya. Ano KSKS kedipe pe 4 Yuli 2012, o sheruno e KOKI konfirmingya kay e peticia biqhaldili ko sherunesko ofisi thay kergya klaro thay oy adresinela e personyen kola kerde buti ani policia ano 1998–1999 konflikti; pashe akaleske, komunake sevalutne na lele nesave azhutipeske akcie vash te mothaven o kotorleipe ano maripeske krimya kotar potencialune irande kay shay vasingyola sar mothavipe ano aqhavipe e hakosko vash iranipe.

Ini kay komunake institucie ano Peyako regioni penjarena o hako vash iranipe, on na lele konkretune akcie ano olengo phikoipe, ini prekal o publikune deklarate vay aktivitetiya reseya vash bayaripe e inter etnikune dialogesko. Ano nesave sure, komune respodinde akala naresipya sar nanipe e bujeteske resursyengo. Ani Deqana, ini kay o KOKI sevalutne, leindoy kotor koordinatori vash iranipe, tentingya te kerel buti e UNHCR thay DRC, thay te rodel azhutipe ano organizipe e JDV thay te integrinel akale Kosovake Srbyen kola irandile, o nanipe e politikune mangipesko ano kotor e uqe komunake sevalutnengo sine seriozuni sfida.

Ki yaver rig, Klinaki komuna lela may but proaktivuno akcesi vash iranipesko procesi, mothavindoy olako phikoipe prekal o regularuno kotorleipe ano JDV, informipeske sesie yaver iranipeske aktivitetiya reseya te keren pakyavipe mashkar o irando thay komuniteti kay ajukerla. Komunako task zoralipe vash iranipe angluni ver kedindepe pe 10 Februari 2012 vash te notadeinen shaipya vash iranipe e 18 Kosovake Srbyune familiengo ano gav Drenovc/Drenovac. Kedime sine amalimo kotar savore relevantne interesime riga ani komuna (KOKI, UNHCR, OSCE, Kosovaki Agencia vash Avokipe thay Jamaipe (KAAD) thay e MKI). Pe 27–29 Februari 2012, ano ledeipe e UNHCR thay DRC, e komuna e Klinaki organizingya JDV vash MTH kote o komuniteti kay ajukerla respodingya pozitivune vash e vizita olenge yekvahtune Kosovake Srbyune komshiengo. Yaver JDV ulo pe 24–25 Aprili 2012, kote o Kosovake Srbyune MTH vizitinde olenge ilake ano gav Budisavc/Budisavci; kana on mothavde pere darakeripya vash olengi ilaka, o sheruno e KOKI informingya olen vash o komunake skeme vash te keren laqharipeske

¹⁰³ Sar mothavdilo ani Sekcia 2.1 may upre, tali RAE Strategia jene kotar akala komunitetya silen hako vash iranipe “ini ano olengo than e originako numay ano tromalo alosardo alternativuno than”.

azhutipya¹⁰⁴. Akala akcie thay olenge relativune suksesya lelile sar misalya vash zorale pozitivune efektya e savahtune thay proaktivune angazhipesko ano iranipesko procesi.

Prishtinako regioni

Ano Prishtinako regioni, phare iranipeske lokacie identifikisale ani Kolovica/Koljovica thay Prishtinaki diz ani Prishtinaki komuna, thay Slovi/Slovinje ani Lipyaneski komuna.

Akanake isi numay yekh potencialuno iranipesko than ano gav Kolovica/Koljovica, Prishtinaki komuna. Pashe akaleske, o iranipesko procesi ano akava than aqhilo, na sar rezultati e maripeske krimyengo, numay vash o na alosardo ilakako puqipe. Mashkar 2005 thay 2007, kana o MTH mangle te vizitinen o gav, buderi olenge formalune ilakendar (leindoy kotor vi agrokulturake thana) sine ilegalune okupime thay Kosovako Albanyuno komuniteti kay ajukerla olen na ajukerde shukar e vizita. Komunako lidershipi arakhlile e reprektune komuniteteya, numay o nanipe e angazhipesko sine evidentuno kana o sevalutne aqhavde o kotorleipe ano JDV, informipeske sesie thay inter etnikune dialogeske aktiviteteya. Mashakrthemutne organizacie sinelen pharipe ano identifikipe e Kosovake Albanyune gaveske lideryengo vash te reprezentinen e komunitete kay ajukerla thay te keren buti ano phikoipe e iranipeske procesesko.¹⁰⁵ Ano palune bersha, tentipya kotar mashkarthemutne organizacie (misal., UNHCR thay OSCE) thay biraipkane organizacie vash te keren kotorleutne vi e sherune e buderune Kosovake Albanyune komunake lideryencar ayekha vi na reslilo.¹⁰⁶

Ani Slovi/Slovinje (Lipyaneski komuna), Kosovako Albanyuno komuniteti kay ajukerla mamuyingya o iranipesko procesi vash o sebepi e kotorleipesko ano maripeske krimya e Kosovake Srbyune MTH ano 1998–1999 konflikti. Sar rezultati, KOKI na shungya kay akava sito mamuyipe vash te garantinel o siguripe e MTH, ini e phikoipea e relevantune siguripeske aktoryengo.¹⁰⁷ Pashe akaleske, pe 23–24 Yuli 2011, UNHCR thay DRC organizingya “ja-thay-informin vizite”¹⁰⁸ vash 46 Kosovake Srbyune Familie kotar Sillovi/Slovinje mekhle thanutne ano Beogradi thay Krushevaci. Ov sine amalimo kotar reprezentya e KOKI thay MKI. Mekhle thanutne familie mothavde poro mangipe vash te len kotor manglo JDV, thay rodinde kotar UNCHR thay DRC te organizinel ayekha yekh. Ini kay obyektive sine bare kotar Kosovako Albanyuno komuniteti kay ajukerla¹⁰⁹, on halile te arakhlon e MTH thay kedipe adikedilo ano neutraluno than thay lele kotor uqe komunake sevalutne

¹⁰⁴ JDV informipeske sesie, Klinaka komunake thana, 25 Aprili 2012.

¹⁰⁵ Savore identifikime individya refuzinde te oven gaveske liderya harne palo akceptipe e postesko. Raportisalo vash kotorleipe kay akala individya siton darakerde kotar ilegaluno okupipe e ilakengo vay nesave interesya vash te bikinen e ilaka, numay akala akuze niyekh ver na raportisale ki policia.

¹⁰⁶ UNHCR, KIO thana, Prishtina Personaluni intervista, 18 Yanuari 2012; KIO, KIO thana, Personaluni intervista, 18 Yanuari 2012 (KIO Personaluni intervista).

¹⁰⁷ Yekhuno.

¹⁰⁸ Ano “ja-thay-informin” reprezentya e mashkarthemutne organizaciengo (thay komunake sevalutne) vizitinde DP ano olenge thana e mekhlo thanipesko vash te den olenge informacie vash iranipesko procesi.

¹⁰⁹ Yekhuno.

(misalake., talosheruno)¹¹⁰. DRC planiringya te lel azhutipe, pakyavipesko jamaipeske mase e komuniteteya kay ajukerla anglo yekh eventualuni JDV, numay ano Avgusti 2012 na kerdile ayekha aktivitetiya sar si pe nanipe e fondyengo.¹¹¹ Ano kharipe e sherunesko, thay e phikoipeya kotar UNHCR, OSCE, DRC thay KAAD, pe 25 Aprili 2012 panj Kosovake Srbyune MTH irandepe ano KOKI kotar Srbia vash te diskutinen e sura vash potencialuno iranipe. Palo ovipe, o sheruno diskutingya o shaibe vash azhutipeske kedipya, numay kotar Avgusti 2012 akava pandar na ulo.

Ano Slovi/Slovinje, komunako lidershipi sito generalune phikoutno vash iranipesko procesi, may hari ano principi. Yekh JIV organizisalo kotar DRC thay UNHCR ano Beogradi thay Krushevaci, thay sine kotor o KOKI reprezentya. DRC planiringya te organizinel JDV dosna ko akava bersh.¹¹² Pashe akaleske, KOKI reprezentya sinelen may bari sama, deindoy sebepi kay iranipe vash Kosovake Srbyune gavutne ani Graqanicaki thay Lipyaneski komuna shay yekhatar te ovel may savahtuno.¹¹³ O sheruno mothavgya poro mangipe kay te alokinel than vash obyektesko keripe vash o mangle jene ano than yaver desar Slovi/Slovinje.¹¹⁴

Prizrenosko regioni

Ano Prizrenosko regioni, phare iranipeske lokacie identifikisale ani Kiyeva/Kijevo ani malishevaki komuna; Dvoran/Dvorane thay Zoyiq/Zojq ani Prizrenoski komuna; thay Leshana/Lješane, thay Mushitishta/Mušutište ani Suharekaki komuna.

Ano gav Zoyic/Zojz, o komuniteti kay ajukerla respodingya vash e angluni iniciativa vash te organizyingol JDV pe 2005 e akuzencar kay Kosovake Srbya kotar akava gav sine kotorleutne ano maripeske krimya pe 1998–1999 konflikti. Paluno JDV kay manglape sine te lel kotor ano gav Dvoran/Dvorane sine pe 2006, thay ini kay sine gatisaripeske aktivitetiya kotar DRC, UNHCR thay KOKI akala aktivitetiya niyekh ver na pherdile sasutnipea. Sar si pe anglo informipeski sesia ano komunako obyeki, shov mekhle thanutne Kosovake Srbya lungyarde te nakhen ano gav. Kana on reste olengo konvoyi aqhavdilo ano khuipe e gavesko vash te vizitinen o Srbyune Ortodoskyune limorya; thay o dromutne ikliste kotar o vrde kana shunde bandukyenge phayripya. Ano akava thavd o JDV aqhavdilo vash siguripeske sebepya. Ji akana, na si yaver JDV kay organizisale ani akaya umal.

Prizrenoske komunake institucie, thay KOKI may but, mothavde zoralo angazhipe ano iranipesko procesi. KOKI bayargya poro ledeipe e sah agencienar kola lenape e iranipeske aktivitetencar, kola azhutinde o suksesuno implementipe e iranipeske proyektesko “Savahtuno iranipe ani Prizrenoski diz” pe 2011, sar rezultati kolesko dersh Kosovake Srbyune familie irandile ano neve kerde khera ano historikuno centro ano prizren. Implementipe e duye yaver proyektengo sito akanake nakhindoy ani Prizrenoski diz¹¹⁵, kote e komuna mothavela poro zoralipe vash sol duy ovipya. Ano

¹¹⁰ Kedipe mashkar UNHCR umalako azhutno thay gavesko lideri ani Slovi/Slovinje, 25 Novembri 2011.

¹¹¹ DRC, Telefonyuni konverzacia, 28 Yuni 2012.

¹¹² Telefonyuni konverzacia e DRC, 17 Aprili 2012.

¹¹³ UNHCR Nota vash Dosya vash JIV ani Srbia, 23 thay 24 Yuli 2011.

¹¹⁴ KIO Personaluni intervista, *supra* nota 106.

¹¹⁵ Akala siton RRK III thay azhutipeske proyektya pe angluno kotor 2011 proyektesko, “Savahtuno iranipe ani Talikalaya/Nënkala/Podkaljaja”.

raportipesko periodi, shov JDV organizisale ani sah e komuna, kote lele kotor Kosovake Srbyune mekhle thanutne¹¹⁶; savore JDV adikerdile thay MTH sine shayutne te len kotor ani vizita ano olinge ilake bizo incidenti. Relacie mashkar MTH thay komuniteti kay ajukerla sine pozitivune ani vizita, specialune phanglo e siguripeske surencar thay vastipe e Srbyuna qhibyako.

Pe 2008, UNHCR tentingya te organizinel nesave JDV ano gav Kiyeva/Kijevo ani Malishevaki komuna, numay akava aqhavdilo vash o siguripeske darakeripya kotar o akuze kotar o komuniteti kay ajukerla thay vakerna kay MTH sine kotorleutne ano maripeske krimya. Komunake sevalutne ani Malisheva na reste te keren zoralo angazhipe ano iranipesko procesi; nesave hari komunake butyarne grupenge sesie kerdile ano raportipesko periodi thay na si konrektune akcie kay lelile vash te kerelp pakyavuipe mashkar o komuniteti kay ajukerla thay potencialune irande.

Ji akana, na si formalune vay naformalune DP vizite ano gav Leshana/Lješane kay ule, may but vash o sebepi e kishle percepciengo e siguripeska situaciako mashkar MTH thay o nanipe e phikoipesko vash iranipesko procesi mashkar Kosovako Alabanyuno komuniteti kay ajukerla. Pe 2011, o duy komunitetya mothavde o interesi ano kedipe thay te diskutinen o modaliteti e shayutne iranipesko, yekh iniciativa kay sine phikoimi kotar uqo komunako lidershipi, leindoy kotor vi o sheruno. Konsekvuntune, OSCE – ano ledeipe e UNHCR thay KOKI – planirinde o proyekti vash te azhutinen yekh divuno kedipe mashkar reprezentya e duye komunitetyengo. Pashe aklaleske, o proyekti niyekh ver na implementisalo vash o sebepi e namangipesko kotar e rig e Kosovake Albanyune komunitetesko kay ajukerla vash te arakhlol e mekhle thanutne Kosovake Srbyencar. O sheruno ayekha vi mothavgya poro phikoipe vash e iniciativa, ani qhand kay vash rumipe e siguripeska situaciako phanglo e ovipyenca ani upruni Kosova ano Yuli 2011 thay Prishtina–Beogradi teknikuno dialogi sile mothavipe kay o thanipe na sito gatisardo vash efektivuno implemetipe e iranipeske aktivitetengo.

Pe fakti, o sheruno lela piri pozicia pe Yanuari 2012, kote ov formalune mangla kay o implementipe e RRK III proyektesko¹¹⁷ ano gav Mushitishta/Mušutište te aqhavgyl. Ini kay gatisaripeske proyekteske aktivitetiya sar si JDV lele kotor, thay phikoipe e sherunesko na kerdilo may angle, ano formaluno lil e Internacionaluna Organizaciake vash Migripe (IOM) thay e MKI datimo pe 16 Yanuari 2012 on mothavde kay nareste politikune ovipya kerde na favoryune klimake kondicie vash iranipe ani komuna, thay rodingya kay implementipe te trumingyol vash yekh “may favoryuno momenti”. Ini kay sine savahtuno angazhipe kotar Yanuari 2012 kotar MKI, EU Ofisi ani Kosova, IOM thay UNHCR, kotar Avgusti 2012 e sura pandar na alosardili.¹¹⁸

4.2 Andripe e arakhipyengo

E sura e phare iranipeske thanengo sito yekh kay resla hari sama kotar Kosovake institucie vay mashkarthemutno komuniteti. Pashe akaleske, o tenzie kay aqhile mekhena o iranipesko procesi ano akala thana ilustrativune ano samatredune inter

¹¹⁶ JDV organizisalo ani Prizrenoski diz thay gava Vrbican/Verbiqane thay Teluni Serbica/Donja Serbica.

¹¹⁷ Dikh *supra* nota 98.

¹¹⁸ Emaili kotar IOM, 5 Oktobri 2012; emaili kotar EU Ofisi ani Kosova, 5 Oktobri 2012.

etnikune sure ani Kosova, sari si naalosarde maripeske krimya vay nashalde manushenge sure, ilakake nahalovipya thay sasutni politikuni situacia. Ano may seriozune sure, aktivuno mamuipe kotar komuniteti kay ajukerla vash o aktivitetiya sar si JDV (Upruni Nerodima/Gornje Nerodimlje) vay implementipe e iranipeske proyektengo (Mushitishta/Mušutište) seriozune rumingya o iranipesko procesi ani akaya umal.

Komunako krisipr yekhr mamuipesko buti ver na ovela, thay ano nesave sure nesave institucie puterde phikoinena o deipe e kondiciengo vash iranipesko procesi ano avrialune faktorya sar si o laqharipe e politikune situaciako (Suharekaki komuna) vay na alosarde ilakake puqipya (Prishtinaki komuna).

Isi klaro mangipe vash may bare tentipya kotar o sah aktorya vash te adresinen o sure, thay te keren seriozuno tentipe vash bayaripe e politikune phikoipesko vash iranipesko procesi. Centralune institucie, e pherune phikoipea vash mashkarthemtune organizacie, musay te biqhalen klaro mesazhi ko komunake liderya kay o iranipesko procesi nashti te ovel kondicyuno ano yaver avrialuno faktori. Komunako phikoipe shay te mothaven publikune prekal o pres deklaracie kotar uqe sevalutne, regularuno kotorleipe ano iranipeske aktivitetiya thay pherde vizite ko mekhle thanutne thay irandi populacia. Centralune thay komunake institucie, ano ledeipe e mashkarthemutne organizaciencar thay Kosovaki policia, musay te keren khetane buti ano jamaipe e sahasarde jamaipesko ano nakhlo inter etnikuno dialogeske aktivitetiya vash te anen o jamaipe e pakyavipesko mashkar olende. Pe agor, ji kay o iranipesko procesi musay te ovel qhivdo ani rezolucia e maripeske krimyenge surengo, o relevantune organizacie musay te keren may seriozune tentipya vash te keren manglo notadeipe vash o sah naalosarde maripeske krimya, leindoy kotor ko qalavde komunitetya regularune kontaktya e viktimencar vay viktimyenge familiencar.

5. KONKLUZIE

Akava raporti lelape trin sherune surencar kola qalavena o savahtunipe e iranipeske procesesko ani Kosova: institucionaluni buti vash legaluno thay politikuno rami vash iranipe, e ulavde fokuseya ano formiripe thay funkcionipe e KOKI; o rumipe e siguripeska situaciako ano iranipeske thana, thay olesko impakti ko irandenge siguripe thay percepcie e siguripeske; thay phare iranipeske thana, kote o yekhvahtune tenzie mashkar o irande thay komuniteti kay ajukerla aktivune ruminela o iranipesko procesi.

E KOKI Regiativa sine shukarajuero thay hramimo tentipe kotar centralune niveleske institucie vash te adresinen nesave aqhavipya kay may angle qalavde e iranipeske koordinipeske mekanizmen ano lokaluno niveli. Sar olenge nakhle, KOKI thay KIO, KOKI vijaingya kotar solidyuno fondiripe ano legaluno rami. Sine hari vay limitime laqharipya ani akaya rig: vash may baro kotor, o neve KOKI akana silen adekvatune bujeteske resursya vash bazikune pokipya thay operacionalune sheya. Pashe akaleske, o nanipe e fondyengo vash aktivitetiyya thay proyektia ka kerel pharo vash o ofisya kay te implementinen olengo mandati pherune thay efektivune, thay buderi komune na silen strategie thay akciake plania vash te den godi ani buti e iranipeski. Ini kay o centralune niveleske institucie lele aktivitetiya vash laqharipe e komuniikipesko thay ledeipesko mashkar komunake somjene, olengi pelaripeski

natura thay nanipe e azhutipesko mothavela kay akatar si hari dikhlaripe e impaktesko ano komunako godinipe vash olengi rola ano godornipe vay e centrálne niveleske aktyvityengo thay iniciativengo. Kishlo monitoripe thay evaluipe sito ayekha vi aqhavipe vash potencialune darakeripy, thay olengo implementipe musay te dikhlole pe avipe.

O butverutno qoripe e nathanipe iranipeske ilakengo, rumipe e thanengo e religiune thay kulturake vasnipea thay ulo kishlo nivelesko rumipe e iranengo sinelen negativuno impakti ano percepcie vash suguripe mashkar o iranipesko komuniteti thay potencialune irande. Ano buderi sure, Kosovaki policia kergya qaqune tentipy vash te phikoinel e qalavde komuniteten prekal bayaripe e patrulengo, misalake ano Ferizay, Mitrovica thay Prizren, thay o implementipe e neve akcesesko vash policipe ano iranipeske thana ano Ferizay dengya pakyavipe. Phanglo e efektivune koordinipea e siguripeske respodipyengo, o may seriozune siguripeske incidentya diskutisale ano KKSK, ano phanglipe e relevantune legalune thay administrativune ramea, e ververutne rezultatyencar. Ano termiya e yaver komunake respodipyengo, buderi komune mothavde poro phikoipe vash qalavde komunitetya prekal o deklaracie e publikune krisipesko thay tereneske vizite; yekh pozitivuno misal ano akava aspekti sitoy Ferizayeski komuna. Pashe akaleske, ani yaver rig isi sure kote o komunake institucie na reste te len nesavi akcia misalake., ani Peyaki thay Suharekaki komuna.

Akala sure e phare iranipeske lokaciengo sito sebepi e darakeripesko. Ano buderi sure, aktivuno mamuipe kotar komuniteti kay ajukerla efektivune aqhavgya o iranipesko procesi ani akaya umal, misalake ani relacia e rumipesko e JDV ani Upruni Nerodima/Gornje Nerodimlje vay aqhavipe e RRK III projektesko ani Suharekaki komuna, thay bayargya o tenzie mashkar o komunitetya. E nesave ulavipyencar (Jakova/Đakovica, Klinë/Klina thay Prizren), proaktivuno komunako phikoipe vash iranipesko procesi buti ver na ulo. Ano buderi seriozune sure, komunake institucie korkore dende puterde o kondicie vash iranipesko procesi vash o avrialune faktorya sari si rezolucia e akuzengo vash maripeske krimya (Deqanaki komuna) vay o yaveripe e politikune shaipyengo (Suharekaki komuna).

Aqhola sar palem ulo kay palo 12 bersh palo agoripe e konfliktesko, thay na resipe kotar komune te den pherdo phikoipe vash o hako e iranipesko e savore MTH sito naakcetimo thay musay te penjargyol kotar o savore interesime riga. Sito bare vasnipestar kay centralune institucie lena zoralo keripe vis-à-vis e komunitetencar ano iranipeske sure, thay kerna klaro kay siguripeske incidentya kay qalavena e iranden vay olengi ilaka musay yekhatar publikune te krisingyon, thay kay o tentipe vash te den kondicie vash iranipesko procesi pe avrialune faktorya na ka toleringyol. Bizo zorale thay decisyune akcie kotar savore relevantune partie ano qalavde umala shay te aqhol na definitivune, ayekha kay yekhatar qalavela e MTH vash olengo hako vash iranipe.

6. REKOMANDIPYA

Vash e Ministria vash Komunitetya thay Iranipe, Ministria e Lokalune Raipeska Administraciako, Ofisi e Sheruneministresko, Ministria e Andruno Butyengi thay Minsitria vash Buti thay Socialuno Dikhlaripe:

- Bayaripe e koordinipeske aktivitetiengo e komunake somjenencar vash te suigurinen regulariteti thay konsistencia e centralune-komunake kontaktyengo, thay bayaripe e godornipesko e rolako thay godornipesko ani relacia e iranipeski e relevantune centralune niveleske jamaipesko (misal., proyektenge fondya, treningenge sesie, ty.).
- Dena zoralo phikoipe e Kosovaka policia ano olenge tentipya vash te den efektivuno thay proaktivuno respodipe ko siguripeske incidentya ano iranipeske thana.
- Biqhalena klaro mesazhi ko komune, leindoy kotor prekal o publikune deklaracie, kay siguripeske incidentya kola qalavena e iranden musay yekhatar thay publikune te krisingyon, thay kay o iranipesko procesi nashti te ovel talo kondicie kotar o avrialune faktorya.
- Lena proaktivuno akcesi ano monitoripe thay evaluipe e performancako e komunake instituciengo, may but o KOKI.

Vash komunako lidershapi:

- Sigurinena o yekhatar formiripe e KOKI ano odola komune kote ofisya na siton pandar ano than, thay lena sah o KOKI andar komunako statusi ano may angluno shaipe.
- Sigurinena kay o hari fondya vash pokipya, operaciaonalune sheya thay proyektya siton alokime ko KOKI vash te mekhen olengo efektivuno pheripe olenge godornipyengo tali KOKI Regulativa, leindoy kotor akitivitetiya vash qalavde irande komunitetya thay efektivuno implementipe e komunake iranipeske strategiengo.
- Demonstrinena phikoipe vash e buti e KOKI, leindoy kotor iranipeske ovipya (JDV, informipeske sesie, ty.).
- Yekhatar krisinena sah siguripeske incidentya kay qalavena e komuniteten vash te len vahtestar tereneske vizitenge aktivitetiya e reseya vash siguripe e qalavde komunitetyengo.
- Sigurinena kay siguripeske respodipya vash seriozune incidentya kay qalavena e iranden prekal o Komunako Komunitetyengo Siguripesko Konsili (KKSK), ano phero halovipe e relevantune administraviune ramea.
- Dena zoralo phikoipe e Kosovaka polciake ano olengo pherdo tentipe vash te respodinen efektivune siguripeske incidentya ano iranipeske thana.
- Sigurinena kay publikune deklaracie relevantune ko irande siton publikime pe ofisialune qhibya vay ano qhibya e ofisialune vastipesko ani komuna.
- Biqhalena klaro mesazhi ko komuniteti kay ajukerla - leindoy kotor prekal o publikune deklaracie e krisipesko thay dialogeske aktivitetiya – kay na sito akceptipaske vash kondicie e phikipeske vash iranipesko procesi kotar nesavo avrialuno faktori.
- Sigurinena vahteya keripee e KOKI bershune raportesko thay lena regularuno monitoripe thay evaluipe e performancako kay kerde o KOKI.

Vash Komunake Ofisya vash Komunitetya thay Iranipe:

- Sigurinena kay o sah godornipya hramime ani KOKI Regulativa siton pherde thay efektivune implementime, leindoy kotor jamaipe e komunakle iranipeske startegiengo vay/thay akciake planiyengo.

- Sigurinenena kay o sah raportya rodime kotar KOKI Regulativa siton kompletine pherune thay dengyona ko relevantune institucie/trupya ano manglo vahti.

Vash Komunake Komunitetyenge Siguripeske Konsilya (KKSK):

- Sigurinenena o pherdo implementipe e gopornipyengo hramime ano Krisi vash Policia thay Administrativune Instrukcie e KKSK, vash te sigurinen koordinimo thay efektivuno respodipe vash o sah incidentya kola qalavena e komuniteten.

Vash e Kosovaki policia:

- Lungyarela te lel proaktivune bajakya vash te sigurinel e irande komuniteten qalavde kotar siguripeske incidentya, prekal o bayarde patrole thay implementipe e neve komuniteteske policipeska metodologiako ano iranipeske thana.
- Monitorinena thay lavavdinena o impakti e bayarde patrulengo thay komunitetenge policipeske metode ani siguripeski situacia ano iranipeske thana, ano thana kote akava musay te ovel vash siguripeske incidentya vay/thay laqharipe ano iranipeske percepcie e siguripeske.
- Te sine kay bayarde patruleng thay/vay komunitetengo policipe metode siton mothavde sar suksesune, ini ano tiknyaripe e siguripeske incidentyengo thay/vay laqharipe e iranipeske percepciengo vash siguriye, te luyaren ayekha praktike ano yaver iranipeske thana thay te luyaren akava procesi kotar monitoripe thay lavavdiye ovel impaktesko.

Vash o sah relevantune lokalune aktorya:

- Dikhlarindoy siguripeske incidentya kay qalavena e iranden, savore relevantune aktorya ano komunako niveli musay te keren may baro vastipe e lokalune komuniteteske garavipeske mekanizmengo sar si KKSK thay LPSC, te bayaren o godinipe vash incidentya, sigurinen e qalavde komuniteten, koordininen azhutipeske akcie thay implementinen komunitetenge policipeske initiative.

Vash relevantune aktorya:

- Centralune thay komunake institucie – ano ledeipe e Kosovaka policia thay mashkarthemutne organizacie kola kerna buti ano iranipeske sure – musay te keren buti khetane ano phare iranipeske thana vash te jamainen inter etnikuno dialogi thay te jamainen pakyavipe mashkar o komunitetya vash te tiknaren o tenzie anglo potencialune iranipeske aktiviteti.

Vash mashkarthemutne organizacie kola kerna buti vash iranipeske sure:

- Phikoinena centralune thay lokalune institucie ano biqhalipe e klaro mesazhesko ko sah partie kay na siton akceptune vash phikoipe kondiciencar vash iranipesko procesi ano nesavo avrialuno faktori.

Vash o EULEX:

- Te luyarel o phikoipe vash o lokalune institucie ano adresipe/prioritizipe e naalosarde ovipyengo ano lokalune kriselinya.

- Te bayaren tentipya vash te notadeinen thay respodinen vash o sa naalosarde sure e maripeske krimyengo thay nashalde manushengo.